

A Raukea e Paulus i Here Lakea ne Huriki a Rom A Nita Vakalohoka

E huriki a bakovi na lohokanga na Ngava Dagi karaba ri taki a raukea iea, i muholi ne vone Paulus i herea. E huriki a tara ne Kristo hosi ri matakari kamumu a maka raukea ne Paulus i here. A vuhuna ri luhoi e huriki ranga ma ri gi here a raukea ne ria, lakea ri gi ru a rane Paulus vona.

I mata manga e Paulus i made o Korin, i herea a raukea iea na pida e 57 AD.

E huriki a Iuda ri made o Rom, i kupo ne ria ri uka mahala. Ria takutaku kunana ri tahoka a mahala, ri tahoka a lohokanga. Re huriki a Iuda nga ri made na tara takutaku viliha lae o Rom. A tara takutaku nga ri tahoka a matakari ne ria.

E huriki a Iuda iea o Rom ri ta Grik. E Paulus i herea ra raukea iea na nita Grik. I kupo ne huriki a Rom ri ramai a naro ni vasileki ne huriki a Iuda, lakea i vakabele a maregoa ne ria a Iuda turana e huriki i uka ma ria a Iuda.

E huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda ri tahoka a narone ria takutaku ni luhoi torea e Kristo. E Paulus ngane i here lakea ne ria, ge kori ria vona ra maregoa iea. I ngaru ria ri gi made palupu, nahea ni ramai a vilone ria takutaku. E Paulus i taki e huriki a Iuda maea, ria ranga ri manga e huriki i uka ma ria a Iuda, muga na hini ri luhoi torea e Kristo (sapta 1-3).

E Paulus i Vakatubu ni Here

¹* Iau e Paulus, a vora ne Isu Kristo. A Vure i vulaki iau ge iau a apostolo vona, i ru iau ga vakalongo a Velenga Kamumu vona. ²* Hosi i ta muholi ne huriki a propet vona, ge bele kavakava a Velenga Kamumu iea. Lakea e huriki a propet ri here puru na Hinere na Vure. ³ Ra Velenga Kamumu na Tuna Vure. I bele manga a bakovi, i valai na kabune Davit. ⁴ A Hanu Kiripiripi i vakasiri kavakava ne hita, e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita ia a Tuna Vure a vuhuna i vakamahuri mulea na matenga. ⁵* Iau i uka ma a bakovi kamumu, pali e Kristo i rata kamumu iau, i vulaki iau, ge iau a apostolo. I rata mavonga, ga vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi togoa e Kristo, ri gi longototoa. ⁶ Mua ranga, a Vure i gale mua, ge mua e huriki a tara ne Isu Kristo.

⁷* A herea a raukea iea i lakene mua e huriki a bakovi a ngatavine o Rom. A Vure i ngaru hateka mua, i gale mua ge mua a tara vona.

A Vure e Tamane hita turana e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, ru gu rata kamumu mua, ru gu habi a nivalemu ne mua.

E Paulus i Ngaru ni Lakea o Rom

⁸ A ngaru ni taki taro mua, na tahuna a luhoi mua, a kavurikea a Vure nau na rane Isu Kristo, a vuhuna na tanga lobo ri tuverei vona a hini mu luhoi torea e Kristo. ⁹ Iau a luhoi vakaroro mua, a vasileki. A Vure i lohoka vona a ta muholi,

* **1:1:** Apo 9:15 * **1:2:** Rom 16:25-26 * **1:5:** Apo 26:16-18;
Gal 2:7-9 * **1:7:** Gi 6:25-26

ra Vure, a viri a habi a hategu ni vora vona, a vakalongo e huriki na Velenga Kamumu ne Tuna.

¹⁰ *A vasileki vakaroro ne mua, a nanea a Vure, ia ge ngaru, ge ratea a dalagu ga lakene mua. ¹¹ A ngaru hateka ni matai mua a vuhuna a ngaru ni habi tavula ne mua ranga maki ri valai na Hanuna Vure. ¹² A ngaru hateka ni matai mua, si gi vatuhori. Mu gu vakatora a niluhoi nau na naro mu luhoi torea e Kristo vona. Iau tara ga vakatora a niluhoi ne mua na naro iau a luhoi torea e Kristo vona.

¹³ *Mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu lohoka vona, i balaka kupo ta ga lakene mua, pali a dalagu ni putukari. A ngaru ni lakene mua, ga rata e huriki ranga ri gi luhoi torea e Kristo, i manga a hini a rata na tanga ranga ne huriki i uka ma ria a Iuda. ¹⁴ A Vure i habi a leho nau, ga vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki lobo; re huriki a Grik, e huriki i uka ma ria a Grik, e huriki a bakovi na lohokanga, e huriki a bakovi i uka ma ri lohoka hateka. ¹⁵ I mavonga i rike rike a hategu ni vakalongo ne mua ranga a Velenga Kamumu, mua e huriki o Rom.

E Huriki Ri Luhoi Torea a Vure Ni Gale a Bakovi Malamala

¹⁶ *I mavonga, i uka ma a maruhu ni vakalongo ne huriki a Velenga Kamumu, a vuhuna ia a nitora na Vure ni korimule e huriki lobo ri luhoi tora ia, e huriki a Iuda taro, muri e huriki i uka ma ria a Iuda. ¹⁷ *A Velenga Kamumu i vakalongo

* **1:10:** Apo 19:21; Rom 15:23 * **1:13:** Apo 19:21 * **1:16:**
Mrk 8:38; Apo 13:46; 1Ko 1:18-24 * **1:17:** Hab 2:4; Rom 3:21-22

hita vona, a naro a Vure i ravunu vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi torea e Kristo. I manga a ngava ni here hosi na Hinere, i maea,
 “Ga ravunu vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi tora iau, ri gi mahuri vakaroro.”

A Rongova na Vure

¹⁸ A Vure meli na hunu, i vakasiri a rongova vona ne huriki lobo ri ngalahere vona, e huriki ri rata a naro hale. Re huriki nga, a naro hale ne ria i rata e huriki ranga i uka ma ri luhoi torea a nita muholi. ¹⁹ *I madihi a hatena, a vuhuna i kavakava a Vure, ia a Vure navai. I vakasiri pali ne ria a narona. ²⁰ *I muholi, i uka ma si masia a Vure na matane hita. Pali i vakatubu na tahuna a Vure i ratarike a maki lobo, si matai a maki i ratarike, si matakilaka vona ia a Vure, i tahoka a nitora dagi i tabuli vakaroro. I mavonga i uka tara viri ge ta maea, “Tau i uka ma a lohoka na Vure.”

²¹ *Ri lohoka na Vure, pali i uka ma ri togoa manga ge ia a Vure Muholi. I uka ma ri kavurikea na naro kamumu vona. A niluhoi ne ria i bele manga manga, lakea ri keru ni lohoka vona a maki na Vure. ²² *Ri taki ta ri lohoka hateka, pali ri bele manga a manga. ²³ *Ri koi ni kavurikea a Vure, ra i made vakaroro. Ri rata a hanune huriki a bakovi, ra bara ri mate, a hanuna kadirovo, a maka maki mahuri na robo, a maka maki manga a mata, a tabelebako, ri kavurike ria.

* **1:19:** Apo 14:15-17; 17:24-28 * **1:20:** Jop 12:7-9; Sng 19:1
 * **1:21:** Epe 4:17-18 * **1:22:** Jer 10:14; 1Ko 1:20 * **1:23:** Vin 4:15-19; Sng 106:20

²⁴ I mavonga a Vure i lohopile ria, ri gi ramai a ningaru hale na kakaine ria, lakea ri vakamuto a kakaine ria na maka naro katoki ni mole lae.

²⁵ A Vure i rata mavonga a vuhuna ri pe pali a nita muholi vona, ri ramai a ngava taminga. Ri kavurike kunana a maka maki ri ratarike. I uka ma ri kavurikea a Viri i ratarike a maki lobo, ra viri si gi kavurike vakaroroa. I muholi.

²⁶ Ri lohopilea a Vure, lakea a Vure tara i lohopile ria, ri gi muri mai a ningaru hale na kakaine ria, a naro ni maruhu vona. E huriki a ngatavine ne ria i uka ma ri muri mai a vilo na parangia. Ri vatari e huriki a ngatavine. ²⁷ *E huriki a bakovi ranga, i uka ma ri muri mai a vilo kamumu na parangia. Ri muri mai a ningaru dagi na kakaine ria, ri vatari e huriki a bakovi. E huriki a bakovi nga ri uka a nimaruhu, i mavonga ri bole a mapane ria pololilo na kakaine ria i hale.

²⁸ Ri marikoi ni luhoia a Vure, lakea i lohopile ria, ri gi vora vona a maka niluhoi hale ne ria. I mavonga, ri vakatubu ni rata a maka naro hale, ra i ta pupukari vona a Vure. ²⁹ Ri rata vakaroro a naro hale legelege. Ri hale. Ri ngutu vakaroro na maki na viri tara. Ri rata tuhare vakaroro. Ri vamasigoro vakaroro. Ri ngaru bala ni rabalaki a viri. I uka ma ri made na nivalemu ranga. Ri tami bala e huriki. Ri padi virihi tavula e huriki na ngava. Ri vapadimomo vakaroro. ³⁰ Ri vakahale tavula a rane huriki. Ri marikoi na Vure. Ri ratapile e huriki na ngava. Ri bibi rike mule ria. Ri vakabele a naro hale karaba. Ri longotaro a ngavane tamane kinane ria. ³¹ Ri manga. I uka

* **1:27:** Levi 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

ma ri muri mai a ngava ri ta muholi ta ri gi ratea. Ri marikoi e huriki a kabukabu ne ria. Ri uka naro na nidodo. ³² Ri lohoka vona a Vure i ta muholi vona ge rabalaki e huriki a bakovi maea. Pali ri tabana ni rata vakaroro a maka naro hale nga. Pali ri kavurike tabu e huriki ranga ri rata vakaroro a naro hale nga.

2

A Vure Ge Pelekado Kamumu e Huriki

¹ *I uka ma i kamumu o pelekado a narone huriki ranga, a vuhuna na tahuna o pelekado ria, o pelekado mule ioe. Ioe tara o rata a maka naro hale manga ria. ² Si lohoka vona a vilona Vure i malamala kunana na tahuna i pelekado e huriki ri rata a naro hale nga. ³ I mavonga, naha ni luhoi a Vure i uka ma ge pelekado ioe, a vuhuna ioe tara o rata a naro hale manga ria. ⁴ *Naha ni luhoi i kamumu go tabana ni rata a naro hale, a vuhuna a Vure a mari ni rata kamumu hateka e huriki, a mari ni hatenono hateka. Naha ni luhoi mavonga. A Vure i rata kamumu ioe, a vuhuna i ngaru go pulo a vilomu. ⁵ A Vure bara i vakamadihi hateka ioe, a vuhuna o putu ngingi, i uka ma o pulo a vilomu. Bara i habi a nimadihi vomu muri ma na tahuna a rongova vona ge bele kavakava, ge pelekado e huriki lobo na naro i taku kunana. ⁶ *A Vure ge habi a mapa ne huriki lobo, i muri mai a narone ria. ⁷ E huriki ri ramai a naro kamumu, ri toni a bulune ria ni ratea a Vure ge vivi hateka ne ria, ri toni a bulune ria ni bole

* **2:1:** Mat 7:1-2; Ion 8:7 * **2:4:** Epe 1:7; 2Pe 3:15 * **2:6:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10

a nimahuri vakaroro, a Vure ge habi a nimahuri vakaroro ne ria. ⁸*Pali e huriki ri luhoi mule ria kunana, ri marikoi ni longototoa a ngava muholi, ri longototo kunana ni rata a naro hale, a rongova na Vure bara i vakamadihi hateka ria. ⁹ Bara i habi a nimadihi dagi ne huriki ri rata vakaroro a rabu hale, bara ri loho gori lae. Bara i bele taro ne huriki a Iuda, muri bara i bele ne huriki i uka ma ria a Iuda. ¹⁰ Pali bara i vakabagetu, i kavurike, i habi a nivalemu ne huriki ri rata vakaroro a naro kamumu. Ne huriki a Iuda taro, muri ne huriki i uka ma ria a Iuda. ¹¹ Ge rata mavonga, a vuhuna e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, a Vure ge pelekado e huriki lobo na naro i taku kunana.

A Vure Ge Pelekado e Huriki Lobo

¹² E huriki i uka ma ria a Iuda, i uka ma ri lohoka na maka Vinara a Vure i habi ne Moses. Pali na tahuna ri rata a naro hale, bara ri vurua, pali a Vinara i uka ma ge pelekado ria. E huriki a Iuda ri lohoka na Vinara a Vure i habi ne Moses. Na tahuna ri rata a naro hale, ria ranga bara ri vurua, a vuhuna a Vure bara i pelekado ria na Vinara ne Moses. ¹³ I kamumu a Vure i rata mavonga, a vuhuna a viri i malamala na matana Vure i uka ma ia a viri i lohoka kunana na Vinara na Vure. A viri i malamala na matana Vure a viri i longototo vakaroro a Vinara lobo a Vure i habi ne Moses. ¹⁴ *E huriki i uka ma ria a Iuda, i uka ma ri lohoka na Vinara. Pali na tahuna ri ramai a vilo kamumu na Vinara, i vakasiri manga a Vinara iea i tabuli pololilo na niluhoi ne ria pali. ¹⁵ Ri vakasiri ri lohoka na hatene ria a ngava na Vinara. A lohokanga ne ria na naro kamumu,

* **2:8:** 2Tes 1:8 * **2:14:** Apo 10:35

a naro hale, i vakalongo ria maea, “a naro iea i hale” o “a naro iea i kamumu.” ¹⁶ Bara i bele mavonga na tahuna a Vure i habia ne Isu Kristo a leho ni pelekado a niluhoi kapiloho, a naro kapiloho ne huriki lobo. A ngava iea, a vakalongo ne huriki na tahuna a vakalongo ria na Velenga Kamumu.

E Huriki a Iuda

¹⁷ Ngane ga taki mua e huriki a Iuda. Mu bibi rike mule mua, mu ta maea, “Iau a Iuda.” Mu taki ta a Vure ge korimule mua a vuhuna mu lohoka vona a Vinara a Vure i habi ne Moses. Mu bibi rike mule mua, ta i mua a ngate na Vure. ¹⁸ Mu lohoka vona a ningaru na Vure, a naro kamumu mu gu ramaia, a vuhuna ni tovo mua na vinara. ¹⁹ Mu luhoi ta mu gu vakasiri a dala na Vure ne huriki i uka ma ria a Iuda, i manga a viri i vakasiri a dala na kepa. Mu pahaluhoi ta mua a nipara ne huriki ri made na uvo. ²⁰ *Mu lohoka na ngava muholi ni here puru, ra Vinara, lakea mu pahaluhoi ta mua a mari ni tovo, mu gu tovo e huriki i uka ma ria a Iuda. Mu ngaru ni tovo ria, a vuhuna mu luhoi ta ri manga e huriki a koma kiroko, e huriki a manga. ²¹ *Mu paki ni tovo e huriki ranga, pali mu koi ni tovo mule mua. Mu vara e huriki nahea ri gi panaho, pali mua a panaho. ²² Mu vara e huriki nahea ri gi mole, pali mua mu mole. I mata marango. Mu marikoi vona a maka nitamina vure, pali i navai mu panaho a maki na roho na vure ne ria? ²³ Mu bibi rike mule mua, mu ta maea, “Mi lohoka na Vinara na Vure.”

* **2:20:** 2Tim 3:5 * **2:21:** Mat 23:3-4

Pali i mata hale na tahuna mu longotaro a vinara vona. Mu rata mavonga, mu biua a Vure. ²⁴ *I manga a ngava ni here puru na Hinere, “E huriki i uka ma ria a Iuda ri matai a narone mua, lakea ri biua a Vure.”

A Ngava ni Pala a Kuli

²⁵ A bakovi ni pala a kulina, lakea i ramai lobo a Vinara na Vure, a hini ni pala a kulina vona bara i koria. Pali a bakovi ni pala a kulina, pali i longotaro a Vinara na Vure, i manga tabu a bakovi i uka ma ni pala a kulina. ²⁶ *I mavonga, e rei a viri i uka ma a Iuda, i uka ma ni pala a kulina, pali i longototo a Vinara lobo na Vure, a Vure bara i gale ia a viri vona, i manga ni pala a kulina pali. ²⁷ Lakea e huriki i uka ma ni pala a kuline ria, pali ri ramai a Vinara na Vure, bara ri pelekado mua, bara ri taki mua mu rare, ra mua e huriki ni pala a kuline mua, mu lohoka na Vinara na Vure, pali mu longotaro. ²⁸ A Iuda muholi i uka ma a viri ni pala a kulina kunana. A naro ni pala a kuli i uka ma ge ratea a Vure ge ngaru a viri. ²⁹ *A Vinara ne Moses i uka ma ge pulo a hatena viri. A Vure i ngaru a viri na tahuna a Hanu Kiripiripi i pulo a hatena viri. A viri maea, a Iuda muholi. A bakovi maea, i uka ma i ngaru e huriki a bakovi ri gi kavurikea. I ngaru a Vure kunana ge kavurikea.

3

A Narona Vure i Kiripiripi

* **2:24:** Ais 52:5 * **2:26:** Gal 5:6 * **2:29:** Vin 30:6; Kol 2:11

¹ Pali a viri tara bara i nana maea, ‘Ra naro ni pala a kuli, i uka ma i ratea a Vure ge ngaru a viri. Pali a ra maki i kamumu vona ni gi gale hita e huriki a Iuda?’ ² Iau bara koli maea, ‘Ra hini hita a Iuda vona, i tahoka a maki kamumu vona i kupo. A maki tara i kamumu vona, a Vure i habi ne huriki a gare ne hita a Hinere vona.’ ³ I muholi, e huriki a gare ne hita hosi, e huriki ranga i uka ma ri longo mai a nitana Vure. I mavonga, ge navai? A Vure tara, i uka ma ge ramai a nitana? ⁴ *Bara i ramai a nitana! E huriki lobo bara ri tatami, pali a Vure kikeri a Viri ni ta muholi.

I manga a ngava ni here hosi, i maea,
 “E huriki lobo ri gi matakilaka vona i muholi a ngava o padi virihi e huriki vona.

Pali e huriki ri padi virihi ioe na ngava, ri gi velu.”

⁵ Hita e huriki a bakovi hale, pali a naro hale ne hita i vakasiri kavakava a Vure i malamala. Pali si gi ta navai? Si gi taki a Vure i uka ma i ramai a naro kamumu na tahuna i habi a nimadihi ne hita na naro hale ne hita? Ngane a ta manga a bakovi tavula kunana. ⁶ Nahea si gi ta maea! Ge mavonga, ge pelekado navai e huriki lobo na malala?

⁷ Pali a viri tara bara i koke, i ta maea, “Na tahuna iau a tatami, e huriki ri matakilalea a Vure a Viri ni ta muholi, lakea ri kavurikea. I mavonga, a Vure, i navai ge taki iau a bakovi hale? ⁸ O Paulus, a ngavamu ge muholi, i kamumu si gi rata a naro hale, lakea e huriki bara ri kavurikea a Vure!”

* **3:4:** Sng 51:4

E huriki ranga ri ratea a ngava hale iea, ri padi virihi tavula iau, ta a ratea a ngava iea. I kamumu a Vure ge habi a nimadihi ne ria vona a naro hale iea ri ratea.

I Uka Tara Bakovi Ge Malamala

⁹ *Pali hita e huriki a Iuda, si rangi e huriki ranga, o i uka? I uka liu! A ngava si ratea pali i maea, e huriki a Iuda ri manga kunana e huriki i uka ma ria a Iuda. Hita lobo si rata pali a naro hale, lakea a Vure ge pelekado hita. ¹⁰ *A ngava ni here puru na Hinere i ta maea,
“I uka tara viri i malamala na matana Vure. I uka liu.

¹¹ I uka tara viri ge longokilalea a Nitana Vure.

I uka tara viri ge toni ni laho turana Vure.

¹² E huriki lobo ri ngalahere na Vure. Ria lobo a bakovi tavula na matana.

I uka tara viri ge rata a naro kamumu.

I uka liu.”

¹³ * “Na ngavane ria, ri bimate e huriki.

A tabelene ria, ri tatami kunana.”

“A nitane ria i ratapile e huriki, i manga a mata hale i kara mate a viri.”

¹⁴ * “Ri ruduraha, ri biu kato vakaroro e huriki.”

¹⁵ * “Ri kapi kunana ri gi rabalaki a viri.

¹⁶ Na tabeke lobo ri lakea vona ri ratapile, ri vakamadihi e huriki.

¹⁷ Ri keri ni made na nivalemu.”

¹⁸ * “I uka ma ri mangenge na Vure.”

* **3:9:** Rom 1:18-2:24; 3:23 * **3:10:** Sng 14:1-3; 53:1-3 * **3:13:**

Sng 5:9; 140:3 * **3:14:** Sng 10:7 * **3:15:** Ais 59:7-8 * **3:18:**

Sng 36:1

¹⁹ Si lohoka vona, a Vinara ne Moses ni here virihi mae e huriki a Iuda, re huriki a vinara i matakari ria. I mavonga, e huriki lobo na malala bara ri keri ni koli a ngava. E huriki lobo bara ri tahoka a ngava na matana Vure; e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda. ²⁰ *I uka tara viri ge ramai a vinara lobo, lakea a Vure ge takia, ta ia a bakovi malamala. A leho na vinara, i rata hita si gi matakilaka vona a naro hale ne hita.

A Viri i Luhoi Torea a Vure i Malamala

²¹ Ngane i bele kavakava a dala a Vure i ravunu vuroki a naro hale ne hita. I uka ma i bele na ni longototo a Vinara. I bele na dala tara. A dala iea, a Vure i vakalongo muga vona hosi na Hinere i maea, ²² *a Vure ge ravunu vuroki a naro hale ne huriki lobo ri luhoi torea e Isu Kristo, a vuhuna e huriki lobo ri palupulupu na matana; e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda. ²³ Hita lobo si rata pali a naro hale, si marava basi na bagetuanga na Vure. ²⁴ *Pali a Vure i rata kamumu hita, i taki hita si malamala. I uka ma si ratea tara maki a Vure ge vivi ne hita, ge konamule hita. I rata tavula kunana. E Isu Kristo i ratea a dala iea na nimatena. ²⁵ A Vure i rudua ge mate, ge bole a murine hita, ge vakalobo a rongova na Vure, lakea a Vure ge puga vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi tora ia. I rata mavonga si gi matakilaka vona a naroni i malamala, a vuhuna hosi i hatenono ne huriki a bakovi hale, i uka ma i habi a nimadihi malaviriri ne ria. ²⁶ I rata mavonga, na tahuna mona si gi

* **3:20:** Sng 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 * **3:22:** Gal 2:16 * **3:24:** Rom 5:1

matakilaka vona, ia i malamala. A Vure i rata e huriki lobo ri luhoi torea e Isu ri gi malamala.

²⁷⁻²⁸ I mavonga, i uka tara viri ge bibi rike mulea, a vuhuna si lohoka vona i uka tara viri ge longototo lobo a Vinara, lakea a Vure ge ravunu vuroki a naro hale vona. A Vure i ravunu vuroki a naro hale ne huriki ri luhoi torea e Isu.

²⁹ *A Vure i uka ma a Vure ne huriki a Iuda kunana. E huriki i uka ma ria a Iuda, ria ranga, ia a Vure ne ria, ³⁰ *a vuhuna a Vure i taku kunana. Ge ravunu vuroki a naro hale ne huriki a Iuda ri luhoi torea e Kristo. I mavonga, ge ravunu vuroki a naro hale ne huriki i uka ma ria a Iuda na tahuna ri luhoi torea e Kristo. ³¹ *I mavonga, i uka ma i ratea a Vinara ne Moses ge uka leho na tahuna a Vure i ravunu vuroki a naro hale na viri i luhoi torea e Kristo. Na tahuna si luhoi torea e Kristo, si vakatora a Vinara ne Moses.

4

E Abraham i Luhoi Tore a Vure

¹ A bakovi e Abraham, ia a vuhune mia e huriki a Iuda. A ra maki si gi tovo vona a naro ni bele malamala na matana Vure? ² E Abraham, bara i rata a naro kamumu, lakea a Vure i ravunu vuroki a naro hale vona, bara i kara ia ge bibi rike mulea. Pali i uka ma ge bibi rike mulea na matana Vure. ³ *A Hinere i ta navai? I ta maea, “E Abraham i luhoi torea a Vure, lakea a Vure i galea a bakovi malamala.”

⁴ A bakovi i leho i bole a mapana. A mapana i uka ma ni vakaparu ia vona. A mapana ni habi

* **3:29:** Rom 10:12 * **3:30:** Vin 6:4; Gal 3:20 * **3:31:** Mat 5:17
 * **4:3:** Vuh 15:6; Gal 3:6

vona na tahuna i leho. ⁵ Pali i uka tara maki si gi ratea, a Vure ge vivi ne hita. Pali a Vure bara i gale hita si malamala na tahuna si luhoi tora ia, ra Vure, a Viri i rata e huriki a bakovi hale ri malamala na matana. Ngane a Vure i kori e huriki maea, i gale ria ri malamala, i uka ma a mapane ria. A Vure i kori tavula kunana ria. ⁶ I manga e Davit hosi i here a ngava, a Vure ge taki ri malamala e huriki i uka ma ri luhoi tora a maki ri rata, pali ri luhoi torea a Vure. E huriki nga ri gi vivi. A ngava iea i maea,

⁷ * “Ri gi vivi e huriki a Vure i puga vuroki a naro hale ne ria, ri putu puru a vinara, re huriki a Vure i longo kaburungi a naro hale ne ria.

⁸ Ri gi vivi e huriki a Bakovi Dagi i ravunu vuroki a naro hale ne ria.”

⁹ A Vure, i uka ma i korimule mia kunana e huriki a Iuda, mi gi vivi vona. Mua e huriki i uka ma mua a Iuda, mua ranga mu vivi, a vuhuna mua ranga, a Vure i korimule mua! Ni here puru na Hinere, ta e Abraham i luhoi torea a Vure, lakea a Vure i takia a bakovi malamala. ¹⁰ I muga ne Abraham ni pala a kulina, a Vure i takia e Abraham a bakovi malamala. I uka ma i muri, i muga. ¹¹ * Muri, a Vure i takia e Abraham ni gi pala a kulina, ga kilakilana, ge vakasiri ne huriki, i muga, na tahuna e Abraham i luhoi torea a Vure, na tahuna iea i galea a bakovi malamala. A Vure i rata mavonga, ge ratea e Abraham ge ia a vuhuna e huriki i uka ma ni pala a kuline ria, pali ri luhoi torea a Vure, lakea a Vure i taki ria, ri malamala.

* **4:7:** Sng 32:1-2 * **4:11:** Vuh 17:10-11

¹² I ngaru tabua e Abraham ge ia a vuhuna e huriki ni pala a kuline ria, ri luhoi torea a Vure, i manga a gare ne hita e Abraham i luhoi torea a Vure muga na tahuna i uka ma ni pala ma a kulina.

A Nita Dagi na Vure

¹³ *Hosi, a Vure i ta muholi ne Abraham turana e huriki a hamona ri gi bele muri ma. I ta muholi ri gi bole a malala lobo, ge ne ria. E Abraham i uka ma i ramai a Vinara lobo na Vure, lakea a Vure i ta muholi vona. E Abraham i luhoi torea a Vure, lakea a Vure i ta muholi vona. ¹⁴ *A Vure bara i taki e huriki ri ramai lobo a vinara, ta ri gi bole a maki i ta muholi vona hosi, ngane a naro ni luhoi torea a Vure bara i uka kanena. I uka tara viri ge bole a maki i ta muholi vona hosi. ¹⁵ *A vinara i vakabele a rongova na Vure, a vuhuna e huriki ri longotaro a vinara vona. Pali na tahuna i uka vinara, i uka tara viri ge putu puru a ngava.

¹⁶ *I mavonga, e huriki ri bole a maki a Vure i ta muholi vona na tahuna ri luhoi tora ia. I bele mavonga, a Vure ge habi tavula ne huriki a maki i ta muholi vona. I mavonga e huriki e tune Abraham bara ri bolea. I uka ma a maki ne huriki a Iuda ri ramai a vinara kunana ri gi bole. A maki bara i bole e huriki lobo ri luhoi torea a Vure i manga e Abraham, a gare ne hita lobo.

¹⁷ *A ngava ni here puru hosi na Hinere i maea, “A ru ioe, ge ioe a vuhuna e huriki a kabu ala kupo.”

* **4:13:** Vuh 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29

* **4:14:** Gal 3:18

* **4:15:** Rom 3:20; 5:13

* **4:16:** Gal 3:7

* **4:17:** Vuh 17:5

A ngava iea i muholi na matana Vure, a Vure e Abraham i luhoi tora ia, ra Vure i vakamahuri mule e huriki ri mate pali, i vakabele a maki i uka ma i tabuli ma.

¹⁸ *E Abraham, e girihina ru gare hateka, ru uka dala ni vakabele a koma. Pali e Abraham i luhoi torea a Vure, i pasimata ge tahoka e tuna, ge tahoka a hamona ge kupo, a vuhuna a Vure i takia, i ta maea,
 “A hamomu ri gi ala kupo hateka, bara ni keru ni gi, i manga a maka hada na hunu.”

¹⁹ *I gare liu. A pida vona i 100. I manga a kakaina i mate pali. Pali i uka ma i loho rua. E Sara i lame, pali e Abraham i uka ma i loho rua.

²⁰ I uka tara maki i bele ge ratea e Abraham ge loho rua. I luhoi tora hateka a nita muholi a Vure i takia vona, i kavurikea a Vure na maki ta ge ratea.

²¹ I lohoka vona a Vure, i kara ni rata a maki i ta muholi vona ge ratea. ²² *Na naro iea kunana ni here hosi na Hinere, i ta maea,

“E Abraham i luhoi torea a nitana Vure, lakea a Vure i galea a bakovi malamala.”

²³ Pali a ngava, “a Vure i ravunu vuroki a naro hale vona,” i uka ma a ngava ne Abraham kunana. ²⁴ A ngava iea ne hita ranga, re hita a Vure i ravunu vuroki a naro hale ne hita a vuhuna si luhoi tora ia, ra Vure i vakamahuri mule na matenga a Bakovi Dagi ne hita, e Isu.

²⁵ *E Isu ni habi na limane huriki a bakovi hale, ri paditanea na kai tavalavala, ge puga vuroki a naro hale ne hita. A Vure i vakamahuri mulea na

* **4:18:** Vuh 15:5 * **4:19:** Vuh 17:17 * **4:22:** Vuh 15:6

* **4:25:** Ais 53:4-5

matenga ge kado purua a dala na Vure ge puga vuroki a naro hale ne hita.

5

A Nivalemu, a Nivivi

¹ Ngane si made na nivalemu turana Vure na dala e Isu Kristo i kado purua ne hita, a vuhuna a Vure i taki hita si malamala na tahuna si luhoi torea a Bakovi Dagi e Isu Kristo. ² I korimule hita, si luhoi tora ia, lakea a Vure i rata kamumu hita vakaroro. Si vivi, si pasimata ni matai a bagetuanga na Vure. ³ *Si vivi tabu na tahuna e huriki ri vakamadihi hita a vuhuna si luhoi torea e Kristo. Si vivi, a vuhuna si lohoka vona na tahuna si bole a nimadihi, si tovo ni hatenono na nimadihi. ⁴ Na tahuna si hatenono, a Vure i vivi ne hita. Na tahuna a Vure i vivi ne hita, bara si pasimata ni masia. ⁵ Na tahuna si pasimata na Vure, i uka ma si gi pasimata tavula, a vuhuna a Vure i habi ne hita a Hanu Kiripiripi. Ra Viri i vakasiri hita na Vure i ngaru hateka hita.

⁶ Na tahuna si keru ni korimule hita, e Kristo i mate na parava a Vure i vulakia ge mate vona, ge korimule hita e huriki a bakovi hale. ⁷ I uka tara viri koea na malala ge ngaru ni mate ni korimulea e turana. Pali a bakovi takutaku kunana bara i ngaru ni mate ne vona ni korimule a bakovi kamumu. ⁸ *Pali a Vure i vakasiri i ngaru hateka hita. Na tahuna si tabana ni muri mai a naro hale, e Kristo i mate ni korimule hita.

⁹ *I mavonga i muholi hateka e Kristo ge korimule hita na rongova na Vure, a vuhuna a

* **5:3:** Iak 1:2-3; 1Pe 1:5-7 * **5:8:** Ion 3:16; 1Ion 4:10 * **5:9:** Rom 1:18; 2:5; Epe 2:3-5

darana i rata hita si malamala na matana Vure. ¹⁰ Na tahuna hita a pile na Vure, i ratea a dala ne hita si gi made turana na nivalemu. I ratea a dala iea na matenga ne Tuna. Ngane i muholi hateka, e Tuna i korimule hita na rongova na Vure, a vuhuna i mahuri mule. ¹¹ Tara maki tabu: si vivi vona a maka maki a Vure i rata ne hita, a vuhuna e Isu Kristo a Bakovi Dagi i mate na murine hita, si gi made na nivalemu turana Vure.

A Matenga ne Adam, a Nimahuri ne Kristo

¹² *A bakovi ala taku kunana, re Adam, i vakabele na malala a naro hale. A naro hale i vakabele a matenga. I mavonga a matenga i bele ne huriki a bakovi a ngatavine na malala, a vuhuna hita lobo si rata a naro hale. ¹³ *I muholi, a naro hale i tabuli muga pali, muga na Vinara ni habi. Pali a Vure i uka ma i here puru a naro hale ne huriki i uka ma ri lohoka na Vinara vona. ¹⁴ Pali si lohoka vona, e huriki lobo ri rata a naro hale, ri mate, i tubu ne Adam, i valai ne Moses. E huriki, a naro hale ne ria i tebi na naro hale ne Adam, ria ranga ri mate.

E Adam i manga a hanuna viri ta ge valai muri ma. ¹⁵ Pali i uka ma ru palupu, a vuhuna a hini a Vure i ravunu vuroki tavula a naro hale ne hita i uka ma i manga a hini e Adam i ratea a naro hale, i vakabele a matenga. I muholi, e Adam i ratea a naro hale, lakea e huriki lobo ri mate. Pali i muholi hateka, a bakovi e Isu Kristo i rata kamumu hita, i mate na murine hita, lakea a Vure i rata kamumu, i korimule tavula e huriki ala kupo. ¹⁶ Ra hini a Vure i ravunu vuroki tavula

* **5:12:** Vuh 3:6; Rom 6:23 * **5:13:** Rom 4:15

a naro hale ne huriki, i uka ma i manga a kanena naro hale ne Adam, a vuhuna e Adam i ratea a naro hale, lakea a Vure i pelekado hita, i taki hita lobo si hale, si gi vurua. Pali a hini a Vure i ravunu vuroki tavula a naro hale ne huriki ri tahoka a naro hale i kupo, a kanena, i gale hita si malamala. ¹⁷ I muholi, a bakovi ala taku, re Adam, i longotaroa a Vure, lakea a matenga i bele ne huriki lobo, i matakari tora hita. Pali i muholi hateka, e huriki a Vure i rata kamumu hateka ria, i habi tavula ne ria a nimahuri vakaroro, i rata ria ri malamala. Muri ma, ri gi matakari turana bakovi ala taku, re Isu Kristo.

¹⁸ *Na naro iea kunana, e Adam i longotaroa a Vure, lakea a rongova na Vure i bele ne huriki lobo. I mavonga kunana, e Isu Kristo i longototoa a Vure, lakea a Vure, i kara ia ge ravunu a naro hale ne huriki, ge habi ne ria a nimahuri vakaroro. ¹⁹ *A bakovi tara i longotaroa a Vure, lakea e huriki ala kupo ri hale na matana Vure. I mavonga kunana, a bakovi tara i longototoa a Vure, lakea a Vure i ravunu vuroki a naro hale ne huriki ala kupo, i gale ria ri malamala.

²⁰ A Vinara ne Moses i rata e huriki ri matakilaka vona a naro hale ne ria, ri rata virihi a Vure. Na tahuna ri matakilaka vona a narone ria i hale hateka, a Vure i rata kamumu hateka e huriki. ²¹ *I rata mavonga, a vuhuna a naro hale i matakari hita. A nitora na naro hale, a matenga. Na naro iea kunana, ngane a naro kamumu na Vure ge matakari hita. A nitora vona ni matakari hita, ra naro a Vure i gale hita si malamala na

* **5:18:** 1Ko 15:22 * **5:19:** Ais 53:11 * **5:21:** Rom 6:23

matana, si bole a nimahuri vakaroro na tahuna si luhoi torea e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita.

6

Si Mate Turane Kristo

¹ A ra si gi takia ngane? Si gi rata mavonga a naro hale, ge bele dagi a naro kamumu na Vure?

² I uka liu. I manga si mate pali. I uka ma si gi rata tabu a naro hale. ³ *Mu lohoka vona pali; na tahuna ni vahilolo hita, si rihi e Isu Kristo. Na naro iea kunana, i manga si mate turana.

⁴ *Na tahuna ni vahilolo hita, i manga si mate turana, ni tanu hita. A nibagetu ne Tamane Hita i vakamahuri mulea e Kristo. I mavonga kunana, bara i rata hita si gi laho na nimahuri karaba.

⁵ Si rihi e Kristo, i manga si mate turana. I mavonga, bara si mahuri mule manga ia. ⁶ *Si lohoka vona, na tahuna i mate, hita ranga, a vilo hale hosi ne hita i mate. Ngane a ningaru hale na kakaine hita i uka nitora. I uka ma ge hita a vorakato tabu na naro hale. ⁷ I mavonga, a vuhuna e huriki ri mate pali, ri matukapaga na ningaru hale. ⁸ Si lohoka vona bara si mahuri turane Kristo, a vuhuna si mate pali turana. ⁹ Si lohoka vona e Kristo i mate, i pesi rike mule na matenga. Ngane i uka ma ge mate tabu. A matenga i uka ma i matakari tabua. ¹⁰ I mate balaka taku kunana, ge kori e huriki a bakovi a ngatavine ri rata a naro hale. I uka ma ge mate tabu. Ngane i mahuri, i rata vakaroro a leho na Vure.

* **6:3:** Gal 3:27 * **6:4:** Kol 2:12 * **6:6:** Gal 5:24

11 *I mavonga mua ranga, mu rata manga mu mate pali, mu keru ni ramai a ningaru hale ne mua. Mu rata manga a Vure i habi a nimahuri karaba ne mua, a vuhuna mu rihi e Isu Kristo. Mu rata vakaroro a leho na Vure.

12 *Nahea a naro hale ge matakari a kakaine mua, a vuhuna a kakaine mua bara i mate, pali a hanune mua bara i tabuli vakaroro. 13 *Nahea mu gu habi a tabekena kakaine mua ni rata a naro hale. Mu habi mua na limana Vure, ge rata a leho kamumu polo ne mua, a vuhuna a Vure i vakamahuri mule mua pali na matenga.

14 *Nahea a naro hale ge vakavora mua, a vuhuna i uka ma mu ramai a Vinara ne Moses, lakea a Vure ge korimule mua. A Vure, na naro kamumu vona kunana, i korimule mua.

Hita a Vorakato na Naro Kamumu

15 Ngane i uka ma si longototo a Vinara si gi bole a nimahuri vakaroro. Si roe vona a nidodo, a naro kamumu na Vure, ge ravunu vuroki a naro hale ne hita. Pali ge navai ngane? Si gi tabana ni rata vakaroro a naro hale, o i uka? I uka liu!

16 *Mu luhoi kado. E rei a viri i habi mule ia na limana viri, ge vora vona, ge longototoa, ia ngane a vorakato. Hita bara si vora vora na naro hale, o bara si vorakato na Vure, si longototoa. A viri i vora na naro hale, bara i vurua. A viri i vora na Vure, a Vure bara i ravunu vuroki a naro hale vona. 17 Pali iau a kavurikea a Vure, a vuhuna muga mu vora na naro hale, pali ngane

* **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:** Vuh 4:7 * **6:13:** Rom 12:1
 * **6:14:** 1Ion 3:6 * **6:16:** Ion 8:34; 2Pe 2:19

mu longototo a nitovo, ra ni tovo mua vona.
 18 Ngane mu matukapaga na naro hale, mua a vora na naro kamumu.

19 A ta vakakika na vorakato, a vuhuna a niluhoi ne mua i manga a niluhoi na viri na malala. I uka ma mu longokilala a nitana maki na Vure. Hosi mu habi a maka tabekena kakaine mua ni rata a naro na molenga, a naro hale legelege. Ngane a ngaru mu gu habi a maka tabekena kakaine mua, mu gu vora na naro kamumu, lakea bara mu malamala na matana Vure. 20 Hosi, na tahuna mu vora na naro hale, i uka ma mu luhoi lege ni rata a naro kamumu.

21 Ngane mu maruhu vona a maka rabu hale ne mua hosi. Pali a ra kanena maka naro hale nga? A kanene ria a matenga. 22 Pali ngane mu matukapaga na naro hale, mu vora na Vure. A kanena naro iea, bara mua a ngate muholi na Vure, bara mu bole a nimahuri vakaroro. 23 *A mapana naro hale a matenga. Pali a nimahuri vakaroro, a Vure i habi tavula ne hita, a vuhuna si rihi e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita.

7

Ngane Si Gi Rata a Leho na Naro Karaba

1 Mua e huriki a turagu, mu lohoka vona a vinara. A vinara i matakari a viri na tahuna i mahuri kunana. Pali na tahuna i mate pali, a vinara i uka tabu a nitora. 2 I manga i maea, a ngatavine i parangi, a vinara i taki ge made kunana turane girihina. Pali na tahuna e girihina i mate, bara i matukapaga na vinara na parangia,

* 6:23: Rom 5:12,15

i parangi tabu. ³ A ngatavine ge parangi tabu, pali e girihina i uka ma i mate ma, bara ni gale a ngoi. Pali e girihina i mate pali, lakea i parangi tabu, i uka ma ni gi gale ge ia a ngoi, a vuhuna i matukapaga na vinara na parangia.

⁴ *I mavonga kunana o huriki a turagu, mua ranga mu mate turane Kristo, lakea a vinara i uka ma i matakari tabu mua. Ngane a viri tara i matakari mua, ra Viri i pesi rike mule na matenga. Ngane si gi rata kunana a leho na Vure. ⁵ Hosi si ramai kunana a ningaru hale na kakaine hita. A vinara i vakarike a hatene hita ni rata a naro hale. A naro hale nga ri vakabele ne hita a matenga. ⁶ *Pali ngane si matukapaga na vinara, i manga a vorakato i mate, i matukapaga na hini ia a vorakato vona. Ngane a Vinara ne Moses i uka ma i matakari tabu hita. A Hanuna Vure i habi a nimahuri karaba ne hita, i matakari hita.

A Vinara, a Naro Hale

⁷ *A ra si gi takia ngane? A Vinara na Vure i hale? I uka liu! Iau i uka ma ga lohoka na vinara, i uka ma ga lohoka vona a ra naro i kamumu, a ra naro i hale. A vinara tara i ta maea, “Naha ni ngutu na maki na viri tara.” Pali iau i uka ma ga lohoka vona a ngava iea, ra naro ni ngutu, i uka ma ga lohoka vona ge hale. ⁸ A ningaru hale nau i rata iau a ngutu na maki i kupo legelege, a vuhuna a vinara i hatekakari iau nahea ga ngutu na maki na viri tara. Pali a ningaru ne hita ni rata a naro hale i uka ma i tora hateka na tahuna i uka vinara. ⁹ Hosi i uka ma a lohoka na vinara, i

* **7:4:** Rom 6:2,11 * **7:6:** Rom 6:4; 8:2 * **7:7:** Nim 20:17;
Vin 5:21

uka ma a luhoi legelege. Pali na tahuna a lohoka na Vinara na Vure, a matakilaka vona a naro hale nau, ngane a lohoka vona, a marava basi na Vure. ¹⁰ A luhoi ta a vinara ge habi nau a nimahuri vakaroro na tahuna a longototo lobia. Pali i uka ma i mavonga. I rata iau a marava basi na Vure, a vuhuna a keru ni longototo lobia a vinara. ¹¹ *A naro hale i tami iau, ta ga ramai lobia a Vinara na Vure, ga bole a nimahuri vakaroro. Pali iau a keru, lakea i rata iau a marava basi na Vure.

¹² *I mavonga, a vinara i malamala. A Vinara na Vure i ravulu ri malamala, ri uka a hini hale ne ria, ri kamumu kunana. ¹³ I navai? A Vinara kamumu na Vure i rata iau a mate? I uka liu. A naro hale i ratea a vinara kamumu i vakabele a matenga na kakaigu. I bele mavonga, a vinara ge vakasiri kavakava ne hita vona a naro hale i hale hateka.

¹⁴ Si lohoka vona a Vinara i valai na Vure. Pali iau a bakovi na malala, a manga a vorakato na ningaru hale na kakaigu. ¹⁵ *Ra iau, i navai a rata mavonga? A naro a koi ni ratea, a ratea. Pali a naro a ngaru ni ratea, i uka ma a ratea. ¹⁶ Na tahuna a rata a maki hale a koi ni rata, a matakilaka vona a vinara a maki kamumu. ¹⁷ I mavonga i uka ma a ningaru nau a rata a naro hale. A rata a vuhuna ra ningaru hale pololilo na kakaigu i tora hateka. ¹⁸ A lohoka vona, i uka tara maki kamumu vona a ningaru hale na kakaigu. A ngaru ni rata a naro kamumu, pali iau a keru. ¹⁹ A naro kamumu ta ga ratea, i uka ma a ratea.

* **7:11:** Vuh 3:13 * **7:12:** 1Tim 1:8 * **7:15:** Gal 5:17

Pali a naro hale a koi ni rata, a rata bala. ²⁰ Na tahuna a rata a maki a koi ni ratana, i uka ma a rata a vuhuna a ngaru ni rata. A rata a vuhuna a ningaru hale na kakaigu i rata iau.

²¹ Ngane a matakilaka vona a naro iea: na tahuna a ngaru ni rata a naro kamumu, a naro hale i lapi iau pali. ²² A hategu i vivi vona a Vinara na Vure. ²³ *Pali iau a masia a vilo tara i leho na kakaigu, i rata vabinga na vilo kamumu a ngaru. A vilo tara i leho na kakaigu, ra vilo na naro hale, i rata iau ge iau a vorakato. ²⁴ A matasia polo iau! E rei ge vakamatukapaga iau na ningaru hale na kakaigu, ra ri vakabele a matenga? ²⁵ *Iau a kavurikea a Vure, a vuhuna e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita, i vakamatukapaga hita na ningaru hale na kakaine hita. I mavonga, si muri maia a Vure na niluhoi ne hita. Pali a kakaine hita i muri mai a vilo na ningaru hale na kakaine hita.

8

A Hanu Kiripiripi Ge Matakari Mua

¹ I mavonga, a Vure i uka ma ge habi a nimadihi ne huriki ri rihī e Isu Kristo. ² Si rihī e Isu Kristo, lakea a nitōra na Hanuna Vure, ra i habi a nimahuri, i vakamatukapaga hita na nitōra na naro hale, ra i vakabele a matenga. ³ A Vinara ne Moses i kerī ni korimule hita, a vuhuna a ningaru hale na kakaine hita i rata a vinara i uka nitōra ni korimule hita. Lakea a Vure i ratea a leho, ra leho a vinara i kerī ni rata. I rudua e Tuna, ge bele manga a bakovi na malala, ge vakalobo a naro

* **7:23:** Gal 5:17; 1Pe 2:11 * **7:25:** 1Ko 15:57

hale. Na kakaine Isu ngane, a Vure i ratapile a nitora na naro hale pololilo na kakaine hita. ⁴* A Vure i rata mavonga, ge rata hita si gi malamala na matana Vure, i manga a hini a vinara i taki hita si gi malamala. Re hita e huriki i uka ma si ramai a ningaru na kakaine hita, si ramai a ningaru na Hanuna Vure.

⁵ E huriki ri muri mai a ningaru hale na kakaine ria, ri luhoi kunana a vilo hale i ngaru a kakaine ria. Pali e huriki ri muri mai a ningaru na Hanuna Vure, ri luhoi kunana a ningaru na Hanuna Vure. ⁶ E huriki ri luhoi kunana a ningaru hale na kakaine ria bara ri vurua. Pali e huriki ri luhoi kunana a ningaru na Hanuna Vure bara ri bole a nimahuri vakaroro, ri made na nivalemu. ⁷ A ta maea, a vuhuna e huriki ri luhoi kunana a ningaru hale na kakaine ria, ri marikoi a Vure, a vuhuna i uka ma ri longototo a vinara vona. Ri keri ni longototo. ⁸ E huriki ri ramai kunana a ningaru hale na kakaine ria, a Vure i uka ma i vivi ne ria.

⁹* Pali hita, i uka ma si ramai a ningaru hale na kakaine hita. Si ramai a ningaru na Hanuna Vure. I muholi, a Hanuna Vure i made pololilo ne hita. E rei a viri, a Hanune Kristo i uka ma i made pololilo vona, i uka ma ia a tara ne Kristo. ¹⁰* Si rata pali a naro hale. I mavonga, a kakaine hita bara i mate. Pali a hanune hita bara i mahuri vakaroro, a vuhuna e Kristo i made pololilo ne hita, i rata hita si malamala na matana Vure. ¹¹ A Hanuna Vure i vakamahuri mulea e Isu Kristo. Hita ranga, na tahuna a Hanuna Vure i made

* **8:4:** Gal 5:16,25 * **8:9:** 1Ko 3:16; 12:3 * **8:10:** Gal 2:20

pololilo ne hita, a Vure bara i vakamahuri mule hita na matenga. A Hanuna Vure, ra i made pololilo ne hita, ge ratea a naro iea. ¹² I mavonga, o huriki a turagu, nahea si gi muri mai a ningaru hale na kakaine hita. ¹³ *E huriki ri muri mai a ningaru hale na kakaine ria bara ri mate. Pali e huriki ri lobo ni ramai a ningaru hale na kakaine ria na nitora na Hanu Kiripiripi, bara ri bole a nimahuri vakaroro. ¹⁴ E huriki ri muri mai a Hanuna Vure, ria kunana a tuna Vure. ¹⁵ * *A ta mavonga, a vuhuna a Hanuna Vure i uka ma i rata hita si gi vora tabu na naro hale, si gi mangenge. I rata hita, re hita e huriki a tuna Vure, si gi gale maea, “Tata! O tata!”* ¹⁶ *A Hanuna Vure i vakasiri, si ta muholi na tahuna si taki hita, hita e huriki a tuna Vure. ¹⁷ Ngane hita e huriki a tuna Vure. I mavonga, bara si bole turane Kristo a bagetua a Vure i ru puru ne huriki e tuna. Ngane si bole a nimadihi turane Kristo, i mavonga muri ma bara si bole a bagetua turane Kristo.

Muri Bara Si Bole a Bagetua

¹⁸ I muholi hateka, a maka nimadihi si hataki ngane a maki tavula, a vuhuna a bagetua bara si bole muri ma, i dagi hateka. ¹⁹ A maki lobo a Vure i ratarike ri dava, ri pasimata vona a parava a Vure ge vakasiri kavakava, ne rei e huriki e tuna muholi. ²⁰ *A vuhuna a maki lobo a Vure i ratarike na limana, ri bele hale hateka. I uka ma

* **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** Mrk 14:36; 2Tim 1:7 * **8:15:**
Gal 4:5-7; Kap 21:7 * **8:15:** A ngava e ‘tata’ na nita Aram i
manga e ‘aba.’ * **8:16:** 2Ko 1:22 * **8:20:** Vuh 3:17-19

ri bele hale na ningaru ne ria. I bele mavonga na ningaru na Vure. Pali muri ma a Vure bara i rata kamumu hateka a maki nga. I mavonga ri pasimata vona. ²¹ Muri ma a maki nga ri gi matukapaga na naro ni matutu, ri gi bole a bagetua turana e huriki a tuna Vure.

²² Si lohoka vona a maki lobo a Vure i ratarike ri tabana ni bole a nimadihi, ri dedo i manga a ngatavine i pahea a koma, i valai i harena mona.

²³ *A Vure i habi ne hita a Hanu Kiripiripi, i vakasiri a Vure i korimule hita. I mavonga, hita ranga, si dedo a vuhuna si dava, si pasimata vona a parava a Vure ge pau hita, ge habi ne hita a kakaine hita karaba. ²⁴ Na tahuna a Vure i korimule hita, si vakatubu ni pasimata vona. A maki i bele pali, i uka ma si gi pasimata vona. ²⁵ Pali a maki i uka ma i bele ma, bara si pasimata vona, si hatenono.

²⁶ A Hanu Kiripiripi tara, i tuhori hita, a vuhuna i uka ma si kinigao. I uka ma si lohoka vona si gi vasileki navai, lakea a Hanu Kiripiripi kunana i vasileki na murine hita. Na tahuna i vasileki, i dedo, a pelegona si keri ni tuvevea na nitana bakovi na malala. ²⁷ *A Vure i lohoka na hatene hita, i lohoka na ningaru na Hanu Kiripiripi, a vuhuna a Hanu Kiripiripi i vasileki ne huriki a tara na Vure, i ramai a ningaru na Vure.

²⁸ *Si lohoka vona, a Vure i rata a maki lobo ri leho palupu, ge rata kamumu e huriki ri ngaru hateka ia, re huriki a Vure i gale ria, ri gi ratea a leho vona. ²⁹ *I paru hosi, a Vure i lohoka pali ne

* **8:23:** 2Ko 5:2-4 * **8:27:** Sng 139:1 * **8:28:** Epe 1:11

* **8:29:** Kol 1:18; Hib 1:6

huriki ta ri gi luhoi tora ia. I lohoka muga ne ria, i taki muga ri gi bole a narone Tuna, ge ia a tabua ne huriki e tarina, re hita e huriki a tuna Vure. ³⁰ E huriki a Vure i taki muga ri gi bole a narone Tuna, i gale ria. E huriki a Vure i gale ria, i taki ria ri malamala na matana Vure. E huriki i taki ria ri malamala na matana Vure, i vakabagetu ria.

A Ningaru na Vure

³¹ *Si lohoka vona, a Vure i pesi turane hita. I mavonga, e rei ge gege hita? ³² A Vure i uka ma i vakatokua e Tuna. I rudua i valai ge mate, ge korimule hita. I mavonga bara i rata kamumu hita, i habi ne hita a maki kamumu lobo. ³³ *E huriki a bakovi a ngatavine a Vure i vulaki ria, i uka tara viri ge padi virihi ria na ngava, lakea a Vure ge longo. I mavonga a vuhuna a Vure kunana a viri i rayunu vuroki a naro hale ne huriki a viri vona. ³⁴ I uka tara viri ge taki hita si gi bole a nimadihi na naro hale ne hita, a vuhuna e Isu Kristo i mate. I uka ma i mate kunana. I pesi rike tabu na matenga. Ngane i made na limana a kanena na Vure, i takia a Vure ge tuhori hita. ³⁵ I uka tara maki ge ratea e Kristo ge lohophile hita. Na tahuna a maregoa, a nimava, a pago, a vuranga, a matenga, o na tahuna e huriki ri vakamadihi hita, o si bala a varakia, e Kristo i tabana ni ngaru hita. ³⁶ *A ngava ni here puru hosi na Hinere i maea,
 “Ri ubi mate vakaroro hita a vuhuna si ramai ioe.
 Ri luhoi hita, ta a maki ni rabalaki, i manga a sipsip.”

* **8:31:** Sng 118:6 * **8:33:** Ais 50:8-9 * **8:36:** Sng 44:22

³⁷ A maki hale nga bara ri bele, pali e Kristo i ngaru hateka hita, i rata hita si mulangi. ³⁸⁻³⁹ A Vure i ngaru hateka hita. I uka tara maki ge ratea a Vure ge lohopile hita, a vuhuna e Isu Kristo a Bakovi Dagi ne hita i korimule hita. A matenga, e huriki a agelo, e huriki a matakari, a maki mona, a maki ge bele muri ma, a maki i tahoka a nitora, a maki meli na hunu, a maki polotano, i uka tara maki ge ratea a Vure ge lohopile hita.

9

E Paulus i Dodo e Huriki a Iuda

¹⁻² Iau a dodo hateka e huriki a turagu, re huriki a Israel. A dodo hateka ria, a loho lege lae. I uka ma a tatami, a ta muholi a vuhuna iau a rihi e Kristo. A hategu i vakasiri a ta muholi, a vuhuna a Hanuna Vure i matakaria a hategu. ³* A ngaru hateka ni kori e huriki a turagu a Iuda, re huriki a kabu nau. I mavonga kunana e Kristo ge ngaru ni muri mai a ningaru nau, ga vasileki vona, ge tono tala iau na kabu vona, ri gi bole a murigu e huriki a Israel. ⁴* Re huriki a Israel, e huriki a tuna Vure. A Vure i vakasiri ne ria a bagetuanga vona. I rata turane ria a ngava dagi. I habi ne ria a vinara vona. I vakasiri ne ria ri gi lotu navai vona. I ta muholi ne ria na ngava i kupo. ⁵ A Vure i vulaki e huriki a gare ne ria hosi, ge ria a vuhuna a kabu ne Israel. E Kristo i bele manga a bakovi na kabu ne ria, re Kristo ia a Vure, i matakari a maki lobo, ge bole a bagetuanga na parava vakaroro. I muholi.

* **9:3:** Nim 32:32 * **9:4:** Nim 4:22; Vin 7:6; 14:1-2; Rom 3:2; 8:15

⁶ I uka ma a taki a Vure ge tatami, i uka ma ge ramai a ngavana, a vuhuna e huriki a hamone Israel ranga i uka ma ria a hamona muholi. ⁷ *E Abraham, tara. Ranga ne huriki a hamona i uka ma ni gi gale ria a hamone Abraham, a vuhuna a Vure i takia e Abraham, i ta maea, “E huriki e tune Isak kunana bara ni gale e huriki a hamomu.” ⁸ *A pelegona i maea: E huriki a hamone Abraham ri bele a vuhuna a Vure i ta muholi ne Abraham ri gi bele, ria a hamona muholi. Pali e huriki a hamona ranga, re Abraham i vakabele na ningaru vona, i uka ma ria a hamona muholi. ⁹ *I mavonga, a vuhuna a Vure i ta muholi ne Abraham, i ta maea, “Iau ga hamule valai tabu na tahuna maea na pida muri, e Sara bara i tahoka pali e tuna a bakovi.” Muri e Isak ni poda.

¹⁰ E Rebeka tara, i poda e huriki e tune Isak, ra vuhune mia. ¹¹⁻¹² *A boge ne Rebeka, i uka ma ni poda rua ma. I uka ma ru rata ma a naro kamumu, o a naro hale. Lakea a Vure i takia e Rebeka, i ta maea, “A tabua bara ia a vora ne tarina.” I ratea a ngava iea, ge vakasiri hita vona, i uka ma i matai a rabuna bakovi, lakea i vulakia. I vulaki a viri na ningaru vona. ¹³ *I ramai a ngava ni here puru na Hinere, i ta maea, “A ngarua e Iakop, pali a marikoi vona e Esau.”

¹⁴ Pali si gi ta navai? A Vure i rata a naro hale? I uka! ¹⁵ *A Vure i takia e Moses, i ta maea, “A dodo e huriki a ngaru ni dodo ria, na ningaru nau.”

* **9:7:** Vuh 21:12 * **9:8:** Gal 4:23 * **9:9:** Vuh 18:10,14

* **9:11-12:** Vuh 25:23 * **9:13:** Mal 1:2-3 * **9:15:** Nim 33:19

16 *Lakea a Vure i vulaki e huriki, i uka ma i ramai a ningaru na bakovi, i uka ma i ramai a nirura na bakovi. I vulaki e huriki na ningaru vona, a vuhuna ia a mari ni dodo. 17 *A Vure i takia e Parao hosi, ni here puru na Hinere, i maea, “A ru ioe ge ioe a hariki, a vuhuna a ngaru ni vakasiri e huriki na nitora nau, e huriki lobo na malala ri gi longo a maki ga rata.” 18 I mavonga, a Vure i dodo e huriki i ngaru ni dodo ria, i vakaputungingi e huriki i ngaru ni vakaputungingi ria, i manga i ratea ne Parao.

19 Pali a viri tara, ma ge ta maea, “Ra Vure, hita lobo si ramai kunanea a ningaru vona. Si keru ni longotaro a ningaru na Vure. Ra i mavonga, i navai ge pelekado hita?”

20 *Pali iau bara koli, ioe e rei ke, go gegea a Vure? A Vure i ratarike ioe. A maki ni pipi i uka ma ge takia a viri i ratea, ‘I navai o rata mavonga iau?’ 21 *A mari ni pipi a ulo i pipi na ningaru vona a ulo. Bara i bole a taka, i pipi na ningaru vona a ulo i rua. A ulo tara ni tahoni a maki kamumu vona. A ulo tara ni tahoni a maki katoki vona.

22 A Vure i ngaru ni vakasiri kavakava a rongova vona, a nitora vona, pali i hatenono. I uka ma i ratapile malaviriri e huriki a bakovi hale, re huriki i vulaki puru ria hosi, ge ratapile ria. 23 I rata mavonga, ge vakasiri a nidodo dagi vona ne huriki i vulaki puru ria hosi, ri gi made turana na bagetua dagi na hunu, 24 re hita e huriki a Vure i gale hita, si gi ramaia. I gale tala hita ne huriki

* 9:16: Epe 2:8 * 9:17: Nim 9:16 * 9:20: Ais 29:16; 45:9

* 9:21: Jer 18:6

a Iuda, ne huriki i uka ma ria a Iuda. Si valai na kabu lobo. ²⁵ *Hosi e Hosea i here maea,
 “E huriki i uka ma ria a ngate nau, ngane ga gale ria e huriki a ngate nau.

A viri muga a marikoi vona, ngane ga galea a hategu.”

²⁶ * “Na tanga a taki muga ria, ‘I uka ma mua a ngate nau,’

Ngane ga taki ria, ria e huriki a tuna Vure Mahuri.”

²⁷ *E Isaia hosi, i taki virihi e Israel, i ta maea,
 “I muholi e huriki a Israel ri ala kupo hateka, i manga a hire na lavu. Pali ga korimule e huriki ala popote kunana,

²⁸ a vuhuna e Bakovi Dagi ge habi a nimadihi ne huriki lobo na malala. Ge ratea malaviriri.”

²⁹ *A maki nga i bele manga a ngava e Isaia i ta propet vona hosi, i ta maea,

“E Bakovi Dagi i matakari a maki lobo. I uka ma ge habi ne hita a hamone hita,

bara si vurua manga e huriki o Sodoma.

Bara si marakavelu manga e huriki o Gomora.”

E Huriki a Israel i Uka Ma Ri Luhoi Tora

³⁰ Ngane e huriki i uka ma ria a Iuda, i uka ma ri toni ni laho malamala na matana Vure. Pali a Vure i rata ria ri malamala, a vuhuna ri luhoi tora ia. ³¹⁻³² *Pali a Vure i uka ma i rata e huriki a Israel ri malamala, a vuhuna i uka ma ri luhoi tora ia. Ri toni ni ramai a vinara, ri gi rata ria ri gi malamala, lakea ri sibo vona a kedo i rata ria

* **9:25:** Hos 2:23 * **9:26:** Hos 1:10 * **9:27:** Ais 10:22-23

* **9:29:** Ais 1:9 * **9:31-32:** Ais 8:14

ri boru. ³³ *A ngava ni here puru na Hinere i ta maea,

“Ga rua o Sion a kedo ge sibo vona e huriki,
a kedo dagi ge rata ria ri gi boru.

E huriki ri luhoi tora ia i uka ma ri gi maruhu.”

10

¹ Mua e huriki a turagu, a maki a ngaru hatekea, a vasileki vakaroro na Vure, ge korimule e huriki a Iuda. ² A matakilaka vona, ri toni hateka ni muri maia a Vure. Pali i uka ma ri lohoka vona a dala ri gi ramaia. ³ I uka ma ri lohoka vona a Vure i rata navai hita si gi malamala na matana, lakea i uka ma ri luhoi torea a Vure. Ri toni ni ramai a vinara ri gi malamala na matana Vure. ⁴ Ngane, e huriki ri luhoi torea e Kristo ri malamala na matana Vure. I uka tara viri ge ramai lobo a vinara, lakea ge malamala na matana Vure.

⁵ *A ta mavonga, a vuhuna e Moses i here hosi, e rei a viri i ramai lobo a vinara, a Vure bara i takia a bakovi malamala, i habi a nimahuri vakaroro vona. ⁶ *Pali e Moses i here tabu na naro ni luhoi torea a Vure, si gi malamala, i here maea, “Naha ni luhoi maea, ‘E rei ge sike na hunu?’ ” I manga i maea, e rei ge sike, ge tuli purua e Kristo? ⁷ “Naha ni luhoi tabu maea, ‘E rei a viri ge puru na lovo i marangeo?’ ” (I manga i maea, e rei a viri ge puru ge bole rike vilia e Kristo na tanga ne huriki ri mate pali?) ⁸ Pali e Moses i ta maea tabu, “A nitana Vure i tabuli tabukoi vomu. I tabuli na ngavamu, i tabuli na hatemu.” A nita iea, a nitana ngava si gi luhoi torea e Kristo. Si

* **9:33:** Ais 28:16; 1Pe 2:6
30:12-14

* **10:5:** Levi 18:5

* **10:6:** Vin

taki tala vakaroro a ngava iea. ⁹ I mavonga, na ngavamu o taki tala ne Isu ia a Bakovi Dagi vomu. Na hatemu, o luhoi torea a Vure i vakamahuri mulea na matenga, lakea a Vure bara i korimule ioe. ¹⁰ E huriki ri luhoi torea e Isu na hatene ria, a Vure bara i taki ria ri malamala. E huriki ri ta tala na ngavane ria, ne Isu ia a Bakovi Dagi, a Vure bara i korimule ria. ¹¹ *Ni here na Hinere, i maea, “E huriki ri luhoi tora ia, i uka ma ri gi maruhu.” ¹² *E huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, ri palupulupu kunana. E Bakovi Dagi, a Bakovi Dagi ne huriki lobo. I hate balala, i kori kamumu e huriki ri gale lakea vona. ¹³ *Ni here, i maea, “E Bakovi Dagi ge korimule e huriki lobo ri gale lakea vona.”

¹⁴ Pali, ri gi gale navai a viri i uka ma ri luhoi tora ia ma? Pali ri gi luhoi tora navia a viri i uka ma ri longo ma a rana? Pali ri gi longo navai, i uka viri ge tovo ria? ¹⁵ *Pali a Vure i uka ma ge rudu ria, ri gi vano, ri gi vara navai? A ngava ni here puru na Hinere i ta maea, “I namika hateka na tahuna a viri i bele i vara na Velenga Kamumu!”

E Huriki a Israel i Uka Ma Ri Bole a Velenga Kamumu

¹⁶ *Pali e huriki a Israel ala kupo i uka ma ri longototo a Velenga Kamumu. E Isaia a propet i ta maea hosi, “Bakovi Dagi, i uka tara viri ge longo mai a ngava mi vakalongo ria vona.” ¹⁷ I mavonga, e huriki ri luhoi torea a Vure na tahuna

* **10:11:** Ais 28:16 * **10:12:** Apo 15:9 * **10:13:** Jol 2:32

* **10:15:** Ais 52:7 * **10:16:** Ais 53:1

ri longoa a viri i vara na Velenga Kamumu ne Kristo.

¹⁸*Pali ga nana, ri longoa pali, o i uka? I muholi ri longoa. A Hinere i ta maea,

“A Velenga Kamumu ni longo na tabeke lobo na malala;
a nitane ria i lakea na tanga lobo.”

¹⁹*Re huriki a Israel, ri longokilalea a Velenga Kamumu, o i uka? Ri longokilalea, a vuhuna e Moses i here puru hosi, i ta maea,

“Ga rata mua mu gu masigoro ne huriki i uka ma ria a Iuda, i uka ma ria a kabu muholi.
Ga rata mua mu gu tahate vona a kabu mu pahaluhoi ta ri manga manga.”

²⁰*Muri e Isaia i ta kavakava, i ta maea,
“E huriki i uka ma ria a Iuda i uka ma ri viro iau, pali ri pugai iau pali.

I uka ma ri gale iau, pali a bele kavakava ne ria.”

²¹*Muri e Isaia i taki virihi e huriki a Israel, i here maea,

“Na parava vakaroro a pesi a dava ni bole mule ria,
pali ri longotaro a ngava, ri gigi tora.”

11

A Vure i Vakasiri a Nidodo Vona ne Huriki a Israel

¹*I navai? A Vure i marikoi pali ne huriki a tara vona, e huriki a Israel? I uka liu! Iau a Israel, a

* **10:18:** Sng 19:4 * **10:19:** Vin 32:21 * **10:20:** Ais 65:1

* **10:21:** Ais 65:2 * **11:1:** 1Sam 12:22; Sng 94:14; Pili 3:5

hamone Abraham, na kabu ne Bensamin. I uka ma i marikoi nau. ² A Vure i vulaki hosi e huriki a Israel. I uka ma i marikoi ne ria. Mu lohoka vona a nuverei ne Elaia, ni here hosi na Hinere. I vasileki na Vure, i deke ne huriki a Israel, i ta maea, ³ *³“Bakovi Dagi, ri ratapile pali a maka dede vomu. Ri rabalaki lobo e huriki a propet vomu. Iau kikeri a tabana, pali ri matakana iau, ri gi rabalaki iau.” ⁴ *⁴Pali a Vure i koli, i ta maea, “I uka ma ioe kikeri. A bakovi ala rangale polorua (7,000) ri tabana, ri muri mai iau. I uka ma ri turume puru na vure e Bal.” ⁵ I mavonga kunana mona. A tara kiroko ne mia i tabana, a Vure i vulaki mia na naro kamumu vona. ⁶ *⁶A Vure i vulaki e huriki, i uka ma i muri mai a vilone ria. I vulaki ria, a vuhuna i ngaru ni rata kamumu ria. Bara i vulaki ria i ramai a vilone ria, ngane i uka ma ge vakasiri a naro kamumu vona.

⁷ I mavonga, e huriki a Israel i uka ma ri bole visi a maki ri matakanea. E huriki a Vure i vulaki ria, ri bolea, pali e huriki ranga, a Vure i rata ria ri mata kepa. ⁸ *⁸I manga a ngava ni here puru na Hinere i ta maea,

“A Vure i vakauvo a niluhoi ne ria.

I rata ria ri kepa,

ri vou,

i valai i harena mona.”

⁹ *⁹E Davit tara, i takia a ngava iea, i ta maea,

“Na tahuna ri vapopo na habu

ge bele ne ria a vuranga tara;

i manga a hoa i puru vona a livoa,

* **11:3:** 1Ki 19:10,14 * **11:4:** 1Ki 19:18 * **11:6:** Gal 3:18

* **11:8:** Vin 29:4; Ais 29:10 * **11:9:** Sng 69:22-23

a kedo ni gi sibo vona, ge koli a rabu hale ne ria.

¹⁰ Ge uvo a gine ria,

i uka ma ri gi longokilala a maki na Vure.

Ge modo a bitone ria, i manga e huriki a vorakato.

Ri gi made mavonga kunana na parava vakaroro.”

¹¹ *E huriki a Iuda ri sibo, pali i uka ma ri boru liu. A Vure i uka ma ge mata taro liu ria. Ri rata a naro hale, ngane a Vure i matai e huriki a kabu ranga, i uka ma ria a Iuda. I korimule ria ngane, lakea e huriki a Iuda ri gi masigoro ne ria. ¹² E huriki a Israel ri ngalahere na Vure, i mavonga i kamumu a Vure ge rata kamumu hateka e huriki i uka ma ria a Iuda. I mavonga, muri ma, na tahuna e huriki a Iuda lobo ri hamule maia a Vure, bara i kamumu hateka.

¹³ Ngane a taki mua, ra mua i uka ma mua a Iuda. Iau a apostolo ne mua. A vivi hateka vona a leho a Vure i habia nau, i rudu iau ga vakalongo mua vona a Velenga Kamumu. ¹⁴ Bara i rata e huriki ranga na kabu nau ri gi ngutu vona a naro kamumu a Vure i ratea ne mua, bara i korimule ranga ne ria. ¹⁵ Ngane a Vure i vakasiri a dala ge korimule e huriki i uka ma ria a Iuda, a vuhuna i lohophile e huriki a Iuda. Pali muri ma, na tahuna a Vure ge korimule e huriki a Iuda, bara i manga i vakamahuri mule ria na matenga. ¹⁶ I manga a bret, a vit i moro muga, lakea ni habi lakea na Vure. A tabekena ni habi na Vure, ne vona a Vure. A bret lobo, ia tara ne vona a Vure. I manga a kai.

* **11:11:** Apo 13:46

Na tahuna a kana kai ni habi na Vure, a rahana ranga, ne vona a Vure.

¹⁷*E huriki a Israel ri manga a kai a oliv ni varo. Mua e huriki a kabu ranga, mu manga a kai a oliv i rike tavula na robo. A Vure i puri vuroki na kai ne huriki a Israel a rahana ranga. I bole mua, i vakamadoko mua na vuhuna. Ngane i tua polo ne mua a totona kai ni varo, re huriki a Iuda.

¹⁸Pali mua, nahea mu gu bibi rike mule mua, mu gu taki ta mu kamumu hateka na maka rahana kai ni puri tala. Mu luhoi kamumu taro. A rahana kai i uka ma i bole dogo a kana kai. A kana kai i bole dogo a rahana. ¹⁹Ma mu gu ta maea, “A Vure i puri tala a maka rahana kai ge vakamadoko mia na murine ria.” ²⁰I muholi ngi. A Vure i puri tala ria a vuhuna i uka ma ri luhoi torea e Kristo. Pali mua mu madoko mavonga na kai a vuhuna mu luhoi torea e Kristo. I mavonga, naha ni tero. Mu mangenge. ²¹Mu luhoi kamumu. A maka rahana oliv muholi i uka ma ri luhoi tora ia, lakea a Vure i puri vuroki ria. Mua ranga, bara mu longotaroa, bara i puri vuroki mua.

²²*Ngane mu matakilaka vona a narona Vure. I habi a nimadihi ne huriki ri lohoplea. I rata kamumu hateka mua e huriki mu luhoi tora ia. Pali mua bara mu lobo ni luhoi torea a naro kamumu vona, mua ranga, bara i puri vuroki mua. ²³Pali ria ranga, bara ri pulo a vilone ria, ri luhoi torea e Kristo, a Vure i tahoka a nitora ni hudo mule ria na murine ria. ²⁴A kai a oliv i rike tavula na robo, i uka ma i ramai a vilo ni gi vakamadoko a rahana na bokona kai a oliv ni

* **11:17:** Epe 2:11-19 * **11:22:** Ion 15:2,4

varo. Pali a Vure i rata mavonga na tahuna i vulaki tala mua, i bole dili mua na kabu ne huriki a Israel. I mavonga, a maki tavula a Vure ge bole mule e huriki a Israel, ge bole dili tabu ria na kabu ne ria. Mua o huriki a kabu ranga mu manga a rahana kai ni puri tala na kai a oliv i rike na robo, ni hudo tala na kai a oliv ni varo. Pali e huriki a Iuda ri manga a rahana kai i toto tala na kai a oliv ni varo. Muholi ngi bara i kara ni hudo mule tabu ria na murine ria.

²⁵ Mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu longokilala a ngava a Vure i vakalongo kavakava, nahea mu gu pahaluhoi ta mu rangi e huriki a Israel. Muga a ngava iea i kapiloho, pali ngane i bele kavakava, i maea: a Vure i rata e huriki a Israel ri gigi tora. Bara ri gigi tora mavonga i vano i harena na tahuna e huriki lobo a Vure i vulaki ria, i uka ma ria a Iuda, ri gi valai vona. ²⁶ *Muri a Vure ge korimule e huriki a Israel lobo, i manga a ngava ni here hosi, i ta maea,

“A Viri ge korimule e huriki, bara i valai o Sion;*
 bara i vakalobo a maka naro hale na kabu ne Iakop.

²⁷ *Na parava iea a ngava dagi a rata hosi turane ria bara i bele muholi,
 ga ravunu vuroki a naro hale ne ria.”

²⁸ E huriki a Iuda ri marikoi ni longoa a Velenga Kamumu, lakea ria a pile na Vure. I mavonga a Velenga Kamumu i bele ne mua e huriki i uka ma mua a Iuda. Pali a Vure i vulaki ria hosi, i mavonga i ngaru ria, a vuhuna i rata hosi a ngava

* **11:26:** Ais 59:20-21 * **11:26:** E Sion a rana tara e Ierusalem.

* **11:27:** Jer 31:33-34

dagi turane huriki a gare ne ria. ²⁹ Na tahuna a Vure i gale a viri, i rata kamumu a viri, a Vure i uka ma ge pulo a niluhoi vona. ³⁰ Hosi mu longotaroa a Vure. Pali ngane a Vure i dodo mua a vuhuna e huriki a Israel ri longotaroa. ³¹ Ngane ri longotaroa a Vure, i mavonga a nidodo na Vure i bele ne mua. Pali na tahuna ri pulo a vilone ria, bara i dodo ria. ³² A Vure i rata e huriki lobo a viri ni longotaro a ngavana. I rata mavonga, a vuhuna i ngaru ni vakasiri a nidodo vona ne huriki lobo.

³³ *I muholi hateka! A naro kamumu na Vure, a niluhoi vona, a lohokanga vona, i uka harena! I uka tara viri ge tuveve polo vona a narona Vure, a hini i pelekado e huriki vona. ³⁴ *A ta maea, a vuhuna ni here maea,
“I uka tara viri ge lohoka vona a niluhoi ne Bakovi
Dagi,

I uka tara viri ge takia a Vure a ra ge ratea.”

³⁵ * “I uka tara viri ge habi a maki na Vure,
a Vure ge kolia.”

³⁶ *A Vure kunana a viri i ratarike a maki lobo. Ia kunana i nugu a maki lobo na limana, ri tabuli kamumu. A maki lobo ne vona kunana. Si gi kavurikea a rana na parava vakaroro. I muholi.

12

Si Gi Habi Mule Hita na Vure

¹ *I mavonga, mua e huriki a turagu, a ngaru mu gu habi mule mua na Vure, ge manga a nihabi

* **11:33:** Ais 55:8-9 * **11:34:** Ais 40:13; 1Ko 2:16 * **11:35:**
Jop 41:11 * **11:36:** 1Ko 8:6 * **12:1:** Rom 6:11,13; 1Pe 2:5

mahuri, a vuhuna a Vure i dodo hateka mua. Mu habi mule mua na Vure ge manga a nihabi malamala a Vure ge vivi vona. I kamumu mu gu rata mavonga, a vuhuna a Vure i kori hateka mua. ² Nahea mu gu laho manga a bakovi na malala. Mu takia a Vure ge pulo a niluhoi ne mua, mu gu lohoka vona a ningaru na Vure, lakea bara mu matakilaka vona a ningaru na Vure, a ra maki i kamumu, a ra maki i ngaru mu gu ratea.

³ *A Vure i rata kamumu iau, i rata iau a apostolo vona. I mavonga, a taki mua, nahea tara viri ge luhoi ta ia a bakovi dagi hateka. Mua lobo mu pelekado mule mua, mua a bakovi navai, i ramai a hini a Vure i habi ne mua takutaku a hini mu gu luhoi tora navia e Kristo. ⁴ *A kakaine hita i tahoka a tabekena i kupo. A maka tabekena kakaine hita takutaku ri tahoka a leho legelege ne ria. ⁵ I mavonga kunana a tara ne Kristo. Hita a tara ne Kristo, si ala kupo, pali si vatuhori. ⁶ *A Vure i rata kamumu hita, i habi ne hita takutaku a leho legelege. A ra leho i habi ne hita takutaku, si gi rata. A viri a Vure i habi a ngava vona, ge taki polo ne huriki ranga, ge muri mai a hini i luhoi torea a Vure, i dagi o i kiroko. ⁷ E huriki a mari ni tuhori, ri gi tuhori e huriki. E huriki a mari ni tovo e huriki na Vure, ri gi tovo e huriki. ⁸ E huriki a mari ni vara, ri gi vara e huriki. E huriki a mari ni habi, ri gi hatebalala. E huriki a mari ni muga ne huriki, ri gi habi a hatene ria na leho iea. E huriki a mari ni dodo, ri gi vivi ni kori e huriki.

* **12:3:** Epe 4:7; Pili 2:3 * **12:4:** 1Ko 12:12,27 * **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pe 4:10-11

Si Gi Ngaru Muholi e Huriki

⁹ Mu ngaru e huriki, naha ni tamilalu ni ngaru ria. Mu marikoi a naro hale. Mu rata vakaroro a naro kamumu. ¹⁰ *Mu vangaru ge manga a kabu i taku ri vangaru. Mu varangi ni vatogo. ¹¹ Naha ni made tavula. Mu habi a hatene mua ni ratea a leho ne Bakovi Dagi. ¹² *Mu vivi, a vuhuna mu pasimata ne Kristo. Mu hatenono na tahuna mu bole a maregoa. Mu vasileki vakaroro. ¹³ *E huriki a tara na Vure ri bala vona tara maki, mu tuhori ria. E huriki a mosi ri gi bele taho mua, mu matakari ria.

¹⁴ *Naha ni ruduraha e huriki ri vakamadihi mua. Mu vakabagetu ria. ¹⁵ Mu vivi turana e huriki ri vivi, mu tangi dodo turana e huriki ri tangi dodo. ¹⁶ *Mu made na nivalemu. Naha ni rata polo muga muga, mu made kamumu turana e huriki a bakovi tavula. Naha ni bibi rike mule mua.

¹⁷ *Naha ni koli a naro hale. Mu rata a naro i kamumu na matane huriki lobo. ¹⁸ Mu toni a bulune mua ni made na nivalemu turana e huriki lobo. ¹⁹ *Mua e huriki a hategu, naha ni koli a naro hale. Mu davea a rongova na Vure ge koli, a vuhuna a ngava ni here puru na Hinere, i ta maea,

“E Bakovi Dagi i ta maea, ‘A nikoli, a leho nau kunana. Iau kikeri a viri bara koli a vilo hale ne huriki ri rata virihi mua vona.’”

* **12:10:** 1Pe 1:22 * **12:12:** 1Tes 5:16-18 * **12:13:** Hib 13:2

* **12:14:** Mat 5:44; 1Ko 4:12 * **12:16:** Snd 3:7 * **12:17:** 1Tes

5:15 * **12:19:** Vin 32:35; Mat 5:39

20 *Naha ni koli. Mu rata manga a hini ni here puru na Hinere, i maea,

“Na tahuna a pile vomu i vitolo, o vakania.

Na tahuna i marohu, o habi a naru vona.

O rata mavonga, bara i maruhu.”

21 Nahea a naro hale na pile vomu ge rangi ioe, go koli. O rangi a naro hale vona na naro kamumu vomu.

13

Si Gi Longototo e Huriki a Matakari

1 *Si gi longototo e huriki a matakari na tanga, a vuhuna a Vure kunana a viri i habi a leho ne ria. Ia kunana a viri i ru e huriki a bakovi ri gi matakari hita. 2 I mavonga, e huriki ri longotaro a ngavane huriki a matakari na tanga, ri longotaro a viri a Vure i habi a leho ni matakari, lakea bara ni vakamadihi ria. 3 *A Vure i ru e huriki a matakari, i uka ma ri gi vakamangenge e huriki a bakovi kamumu. I ru ria ri gi vakamangenge e huriki a bakovi hale. E rei a viri i koi ni mangenge ne huriki a matakari, ge ramai kunana a naro kamumu. Bara mu rata mavonga, bara ri kavurike mua, 4 a vuhuna e huriki a matakari ri ratea a leho na Vure, a nimadene mua ge kamumu. Pali e huriki ri rata hale, ri gi mangenge, a vuhuna e huriki a matakari ri tahoka a nitora ni vakamadihi e huriki a bakovi hale. A Vure ge vakamadihi e huriki a bakovi hale na limane huriki a matakari, a vuhuna ria a matakari. 5 I mavonga, mu longototo ria, a vuhuna mu lohoka

* 12:20: Snd 25:21-22; Mat 5:44 * 13:1: Snd 8:15; Tit 3:1

* 13:3: 1Pe 2:13-14

vona i kamumu mu gu rata mavonga. Ge uka, a rongova na Vure bara i habi a nimadihi ne mua. ⁶*Ra i mavonga si kona a takis. E huriki a matakari ri leho vakaroro, ri ratea a leho a Vure i habi ne ria. ⁷Mu habi ne ria a maki ni taki mu gu habi ne ria. Mu habi a takis ne huriki ni taki ni gi habi a takis ne ria. Mu togo e huriki ni taki ni gi togo ria.

Si Gi Ngaru e Huriki Lobo

⁸*Naha ni bole lupu a maki. Pali a maki mu gu ratea, mu gu vangaru vakaroro. A viri i ngarua e turana, i ramai lobo a Vinara na Vure. ⁹*Ranga Vinara na Vure, ri ta maea, “Naha ni mole. Naha ni rabalaki a viri. Naha ni panaho. Naha ni ngutu na maki ne turamu.” A vinara nga, turana maka vinara ranga, i manga a vinara i taku kunana, ra i maea, “O ngarua e turamu i manga o ngaru mule ioe.” ¹⁰*Na tahuna o ngarua e turamu, i uka ma go rata halea. I mavonga, a viri i ngaru e huriki, i ramai a Vinara na Vure.

Si Gi Laho Kamumu

¹¹*Mu rata mavonga, a vuhuna mu lohoka vona a parava mona. A parava i valai pali ni leho tora, a vuhuna a parava i popote ge valai, e Kristo ge hamule valai, ge korimule hita. I muga, na tahuna si luhoi tora karabea e Kristo, a parava iea i tabukoi. Pali ngane i tabukoi hateka. ¹²*A rodo i popote ge palala. I mavonga, si gi lobo ni

* **13:6:** Mat 22:21 * **13:8:** Mat 22:39-40; Iak 2:8 * **13:9:**
 Nim 20:13-15,17; Vin 5:17-19,21 * **13:10:** 1Ko 13:4-7 * **13:11:**
 Epe 5:14; 1Tes 5:6-7 * **13:12:** 1Ion 2:8

rata a naro na uvo, si gi rata a naro kamumu i manga e huriki ri made na hini i palala. ¹³ *Si gi laho kamumu na hini palala. Naha ni mole. Naha ni ninu a naru vagole, go manga. Naha ni vahehe. Naha ni hate madihi ne huriki ri tahoka a maki. ¹⁴ *Naha ni longototo a ningaru hale na kakaine mua. Mu rihi e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita.

14

Naha Ni Vapelekado

¹ *E huriki ranga, a niluhoi ne ria i uka ma i tora hateka. Mu bole dili ria, pali naha ni vahehe vona a maka niluhoi na bakovi. ² *Ranga bakovi ri luhoi i kamumu ni kani a maki lobo. Pali ranga bakovi, a niluhoi ne ria i uka ma i tora hateka, ri ngaru ni kani kunana a kobo. ³ *A viri i kani lobo a kania, nahea ge biu a viri i kani kunana a kobo. Pali a viri i kani kunana a kobo, nahea ge taki i hale a viri i kani a maki lobo, a vuhuna a Vure i bole dilia pali. ⁴ *Naha ni pelekadoa a vora na bakovi tara. A matakari vona kunana ge masia a leho vona i kamumu o i hale. A vora ne Bakovi Dagi bara i leho kamumu, a vuhuna e Bakovi Dagi i tuhori ia ge leho kamumu.

⁵ *E huriki ranga ri luhoia a parava tara parava ni lotu. Pali e huriki ranga ri luhoi a parava lobo ri palupulupu. Hita takutaku si gi luhoi kamumu i vai a niluhoi i muholi si gi ramaia. ⁶ E huriki ri luhoia a parava tara a parava ni kavurikea a

* **13:13:** Luk 21:34; Epe 5:18 * **13:14:** Gal 3:27 * **14:1:** Rom 15:7 * **14:2:** Vuh 9:3-4 * **14:3:** Kol 2:16 * **14:4:** Mat 7:1; Iak 4:11-12 * **14:5:** Gal 4:10-11

Vure, ri rata mavonga a vuhuna ri ngaru ni togoa e Bakovi Dagi. E huriki ri kani a maki ni kani lobo ri rata mavonga, ri togoa e Bakovi Dagi, a vuhuna ri kavurikea a Vure vona. E huriki ranga ri marikoi ni kani ranga maki, ri rata mavonga ni togoa e Bakovi Dagi, ri kavurikea a Vure. ⁷ I uka ma si mahuri o si mate na ningaru ne hita. ⁸ *Na tahuna si mahuri, hita ne vona e Bakovi Dagi. O, si mate, hita ne vona e Bakovi Dagi. I mavonga, na tahuna si mahuri, o si mate, hita ne vona e Bakovi Dagi kunana, si ngaru ni ramaia, ge vivi ne hita. ⁹ E Kristo i mate, i mahuri mule na matenga, ge ia a Bakovi Dagi ne huriki ri mate, ne huriki ri mahuri.

¹⁰ *Naha ni pelekado, naha ni biu e turamu, a vuhuna hita lobo bara si pesi takutaku na matana Vure, ge pelekado hita. ¹¹ *A ngava ni here puru na Hinere i ta maea,

“A Bakovi Dagi i ta maea, ‘I muholi hateka, e huriki lobo ri gi turume puru na ngalagu.

E huriki lobo ri gi taki tala maea iau a Vure.”

¹² I mavonga, hita lobo bara si taki tala na matana Vure a naro lobo si rata.

Naha Ni Torodo a Viri Ge Rata a Naro Hale

¹³ I mavonga, naha ni vapelekado tabu. A viri i luhoi torea a Vure, naha ni torodoa ge boru na naro hale. ¹⁴ *I uka tara maki ni kani ge hale na matana Vure. A maki ni kani lobo i kamumu ni kani. Iau a lohoka vona i muholi hateka, a vuhuna a ramai e Isu a Bakovi Dagi. Pali a viri

* **14:8:** Gal 2:20 * **14:10:** 2Ko 5:10 * **14:11:** Ais 45:23; Pili 2:10-11 * **14:14:** Apo 10:15; Tit 1:15

i luhoi a maki ni kani tara i hale ni kani, pali, a maki ni kani iea i hale vona. ¹⁵ *E turamu tara ge luhoia a maki ni kani tara i hale, pali i matai ioe o kania, muri ia tara i kania, ngane o ratea i boru. E Kristo i mate vona, ge korimulea, pali o valai, ke, o ratea ge lohopilea e Kristo. O rata mavonga, i uka ma o laho tabu na naro na nivangaru. ¹⁶ I mavonga, nahea tara maki o takia ta i kamumu ge rata e huriki ri gi biu ioe. ¹⁷ A pelegona a harikianga na Vure, i uka ma a vinara na maki ni kani, a maki ni ninu. A pelegona a harikianga na Vure i maea, si gi laho malamala, si gi made na nivalemu, si gi vivi na nivivi na Hanu Kiripiripi. ¹⁸ E huriki ri muri mai e Kristo na naro nga, a Vure bara i vivi ne ria, e huriki a bakovi a ngatavine bara ri vivi ne ria.

¹⁹ *I mavonga, si gi toni a bulune hita ni made na nivalemu. Si gi vatuhori ni laho na naro na Vure.

²⁰ *Naha ni ratapilea a leho na Vure na hini o ngaru a maki ni kani ranga. I muholi, a maki ni kani lobo i kamumu ni kani. Pali a viri i ratea e turana ge boru vona a maki ni kani i ngarua, i rata a naro hale. ²¹ I kamumu go peremu vona a bobona maki, go peremu vona a vain, o go lohopile a naro tara, ra i ratea e turamu tara i boru. ²² Ioe o luhoi navai vona a maki nga, a maki marua a Vure. Naha ni taki tala lae. E huriki i uka ma ri rare vona a maki ri taki ta i kamumu, bara ri vivi. ²³ Pali e huriki ri kani a maki ri luhoi ta i hale, a Vure bara i habi a nimadihi ne ria, a

* **14:15:** 1Ko 8:11-13 * **14:19:** Rom 12:18; 15:2 * **14:20:** 1Ko 8:13

vuhuna a maki ri luhoi ta i hale, ri kani kunana. A ra maki si luhoia i hale, pali si ratea, si rata a naro hale.

15

E Kristo i Vakasiri a Vilo

¹ Si lohoka vona a maki nga, a Vure i uka ma ge pelekado hita vona. Pali si gi hatenono ne huriki ri mangenge ni kani, o ni rata a maki nga. Nahea si gi rihate ne ria. Nahea si gi ramai kunana a ningaru ne hita. ² *Si gi rata kamumu ria, ri gi vivi. Si gi tuhori ria ri gi laho kamumu turana Vure. ³ *E Kristo tara i uka ma i rata kunana a maki ge vivi vona. A maki i ratea i muri mai a ngava ni here puru hosi, i maea, “Na tahuna e huriki ri ratapile ioe na ngava, i manga iau tara, ri ratapile iau.”

⁴ *A ngava lobo ni here puru hosi, ni here ge tovo hita, si gi hatenono. Ri vakatora a niluhoi ne hita si gi pasimata na Vure ge rata a maki lobo i taki tora hita vona.

⁵ A Vure ia a vuhuna a naro ni hatenono, a naro ni vakatora a niluhoi na viri. Ge rata mua mu gu made na nivalemu, i ramai a vilone Isu Kristo.

⁶ Muri bara mu pesi palupu ni kavurikea a Vure ne Isu Kristo, re Tamane Bakovi Dagi ne hita.

⁷ *I mavonga, mu vangaru i manga e Kristo i ngaru mua, lakea e huriki ri gi kavurikea a Vure na tahuna ri matai mua mu rata mavonga.

⁸ *E Kristo i valai ni kori mia e huriki a Iuda, ge

* 15:2: 1Ko 10:24,33 * 15:3: Sng 69:9 * 15:4: 2Tim 3:16

* 15:7: Rom 14:1 * 15:8: Mat 15:24

vakasiri a Vure i ta muholi na tahuna i rata a ngava dagi turana e huriki a gare ne mia hosi. ⁹*E Kristo i valai, ge rata mua e huriki i uka ma mua a Iuda mu gu kavurikea a Vure vona a nidodo vona. I manga a ngava ni here hosi, i ta maea, “Ga kavurike ioe na matane huriki i uka ma ria a Iuda.

Ga kalolo, ga kavurikea a ramu.”

¹⁰*A Hinere tara tabu i ta maea, “Mua e huriki i uka ma mua a Iuda, mu vivi turana e huriki a Iuda.”

¹¹*I ta maea tabu, “Mua e huriki i uka ma mua a Iuda, mu kavurikea e Bakovi Dagi.

E huriki lobo ri gi kalolo, ri gi kavurikea.”

¹²*E Isaia a propet i here puru hosi, i ta maea, “A hamone Iesi bara i valai, ge vakatubu ni matakari e huriki i uka ma ria a Iuda.

Bara ri pasimata vona ge korimule ria.”

¹³A Vure a viri i rata mua mu pasimata vona ge rata a maki lobo i taki ge rata. Ge habi ne mua a nivivi, a nivalemu na tahuna mu luhoi tora ia. I mavonga, a Hanu Kiripiripi ge rata mua mu gu pasimata hateka.

E Paulus i Vivi na Leho Vona

¹⁴Mua e huriki a turagu, a lohoka vona mu rata vakaroro a naro kamumu. Mu lohoka kamumu vona a nitana Vure, i kara mua mu gu vatovo vona. ¹⁵*Pali a ngava ranga a here lakea ne

* **15:9:** Sng 18:49; Apo 3:25 * **15:10:** Vin 32:43 * **15:11:**
 Sng 117:1 * **15:12:** Ais 11:10; Kap 5:5 * **15:15:** Rom 1:5;
 11:13

mua, a here kavakava, ga vakalohoka tabu mua, a vuhuna a Vure i rata kamumu iau, ¹⁶ i rata iau ge iau a vora ne Isu Kristo. I rata iau a manga a prister ne huriki i uka ma ria a Iuda, a vakalongo ria vona a Velenga Kamumu na Vure. I mavonga e huriki i uka ma ria a Iuda bara ri manga a nihabi, a Hanu Kiripiripi i habi liu lakea na Vure, a Vure ge vivi.

¹⁷ I mavonga, a vivi vona a leho na Vure a ratea, a vuhuna e Isu Kristo i korimule iau. ¹⁸ I uka ma ga ta na maka maki tavula. Ga ta kavakava kunana na leho e Kristo i habi a nitora nau ni rata. A leho nau, a vakalongo, a vakasiri a nitana Vure ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi longototo.

¹⁹ A Hanu Kiripiripi i habi nau a nitora ni rata a nivakasiri, lakea i vakatubu o Ierusalem, i vano liu o Ilirikum, a vakalobo a leho nau ni vakalongo a Velenga Kamumu ne Kristo. ²⁰ *A ngaru hateka ni vakalongo a Velenga Kamumu ne Kristo na maka tanga i uka ma ri longo ma, a vuhuna a koi ni leho langa tabu na leho na viri i vakatubu mugea pali. ²¹ *I manga a ngava ni here puru na Hinere, i ta maea,

“E huriki i uka ma ri longo ma, bara ri longokilala,
E huriki i uka ma ni vakalongo ma, bara ri longokilala.”

E Paulus i Ngaru ni Matai e Rom

²² *Ra i mavonga, balaka kupo ta ga lakea ne mua, pali a dala nau ni putukari. ²³ Na pida i kupo a ngaru ni matai mua. Pali ngane, a tanga lobo

* **15:20:** 2Ko 10:15-16 * **15:21:** Ais 52:15 * **15:22:** Rom 1:13

na tabeke nga ri longo pali a Velenga Kamumu, ²⁴ lakea ngane ga lakea o Spein. A pasimata ni matai mua na tahuna a polo na tanga ne mua. A ngaru ni made turane mua popote, muri mu tuhori iau na nilaho nau, ga vano. ²⁵ *Pali ngane ga sike taro o Ierusalem, ga taparaki a moni ne huriki a tara ne Kristo vonga, ²⁶ *a vuhuna e huriki a tara ne Kristo na tabeke ne Masedonia, e Akaia, ri habi a moni ni tuhori e huriki a tara ne Kristo ranga o Ierusalem ri matasia. ²⁷ *Ri vivi ni kori ria. I manga a makoli ne ria, a vuhuna e huriki i uka ma ria a Iuda ri longo a Velenga Kamumu, ra i valai ne huriki a Iuda. I mavonga i kamumu ri gi koli, ri gi kori na moni e huriki a Iuda matasia. ²⁸ Ga taparaki taro a moni nga, muri ga malaga o Ierusalem, ga lakene, ga matai mua. Muri bara lakea o Spein. ²⁹ *A lohoka vona, na tahuna a made turane mua, e Kristo bara i vakabagetu hita.

³⁰ *Mua e huriki a turagu, hita a tara ne Isu Kristo a Bakovi Dagi. A Hanuna Vure i rata hita si vangaru. A ngaru hateka si gi rura ni vasileki na Vure, ge tuhori iau. ³¹ Mu vasileki na Vure ge korimule iau na limane huriki a Iuda o Judea i uka ma ri luhoi torea e Kristo. Mu vasileki vona e huriki a tara ne Kristo o Ierusalem ri gi vivi vona a moni ga habi ne ria. ³² Mu vasileki maea, a Vure ge ngaru, bara luve ne mua. Bara luve turana nivivi, mu gu vakatora tabu a niluhoi nau. ³³ A

* **15:25:** 1Ko 16:1-4 * **15:26:** Apo 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 * **15:27:** 1Ko 9:11 * **15:29:** Rom 1:11 * **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Tes 3:1

Vure, ra viri i habi a nivalemu ne hita, ge made turane mua.

16

I muholi.

E Paulus i Talo e Huriki a Murimuri

¹ E kurabane hita tara, a rana e Pibi, i popote bara i bele ne mua. Ia a ngatavine kamumu, a vora na lotu o Senkria. ² A ngaru mu gu taguia na rane Bakovi Dagi, na narone huriki a tara na Vure. A ra maki i ngarua, mu kori kunanea, a vuhuna i tuhori pali e huriki ala kupo. Iau tara, i kori iau.

³ *A haro kamumu ne Akuila rua e girihina e Prisila. Ru leho turagu na leho ne Isu Kristo. ⁴ I popote ru gu mate ni korimule iau. I uka ma iau kunana a kavurike rua. E huriki a tara ne Kristo i uka ma ria a Iuda, ria ranga ri kavurike rua. ⁵ A haro kamumu ne huriki a tara ne Kristo ri vapopo na ruma ne rua.

A haro kamumu ne Epainetus. A ngaru hatekea. Ia a viri i luhoi torea e Kristo muga ne huriki lobo o Asia. ⁶ A haro kamumu ne Maria, i rata a leho dagi ni kori mua.

⁷ A haro kamumu ne Andronikus, e Iunias. Rua a kabu nau. Hosi mete dili palupu na bavi. E huriki a apostolo ri lohoka kamumu ne rua. Ru luhoi torea e Kristo muga ne nau.

⁸ A haro kamumu ne Ampliatus. A ngaru hatekea, a vuhuna miri luhoi torea e Bakovi Dagi.

⁹ A haro kamumu ne Urbanus, i leho turane mia na leho ne Kristo.

* **16:3:** Apo 18:2

Mu habi a haro kamumu nau vona e Stakis, a ngaru hatekea. ¹⁰ Mu habi a haro kamumu ne Apeles. A Vure i vivi vona, a vuhuna i dili na nimadihi, i uka ma i lohopilea a Vure. A haro kamumu ne huriki a kabu ne Aristobulus. ¹¹ Mu habi a haro kamumu ne Herodion, a kabu nau. A haro kamumu ne huriki a kabu ne Narsisus, ra ri laho turane Bakovi Dagi. ¹² Mu habi a haro kamumu ne Tripena turana e Triposa. Ru leho hateka ni rata a leho ne Bakovi Dagi. A haro kamumu ne Persis. A ngaru hatekea. I leho hateka na leho ne Bakovi Dagi. ¹³ *A haro kamumu ne Rupus, a bakovi kamumu hateka ni muri ne Bakovi Dagi. A haro ne kinana. I manga e nana muholi. ¹⁴ A haro kamumu ne Asinkritus, e Plegon, e Hermes, e Patrobas, e Hermas; e huriki a viri ranga ri made turane ria. ¹⁵ A haro kamumu ne Pilogus, e Iulia, e Nereus rua e kurabana, e Olimpas, turana e huriki a tara ne Kristo ri made turane ria. ¹⁶ *Mu vangaru, mu vatagui na naro kamumu. E huriki a tara ne Kristo koea ri talo rike a haro kamumu ne mua lobo.

Ranga Bakovi Ri Vakahale a Lotu

¹⁷ *Mua e huriki a turagu, mu matadoko vona e huriki ri rata mua mu vagege. Mu matadoko vona e huriki ri tovo a ngava taminga, ri rata e huriki ri ngalahere na Vure. A ngava ri tovo vona i vaperesi na ngava ni tovo mua vona muga. Mu malele ha ne ria. ¹⁸ *E huriki nga i uka ma ri

* **16:13:** Mrk 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pe 5:14 * **16:17:** Mat 7:15; Tit 3:10 * **16:18:** Pili 3:19; 2Pe 2:3

rata a leho ne Kristo a Bakovi Dagi ne hita. Ri ngaru ni ramai a ningaru ne ria kunana. Ri voko e huriki na ngava, ri tami e huriki a muri golu. ¹⁹*E huriki lobo ri lohoka pali ne mua, mu longototoa a Vure. I mavonga a vivi ne mua. Pali a ngaru mu gu lohoka vona a ra maki i kamumu, mu gu lele rau vona a maki hale. ²⁰*A Vure a viri i habi a nivalemu. I uka ma ge tabaka, bara i pahamomoa e Satan polotano na vahane mua. A Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo, ge rata kamumu mua.

²¹*E Timoti, a bakovi i leho turagu, i talo rike a haro kamumu ne mua lobo. E huriki a kabu nau, e Lusius, e Iason, e Sosipater, ria ranga ri talo rike a haro kamumu ne mua.

²²Iau e Tertus a here polo ne Paulus, a raukea iea. A talo rike a haro kamumu ne mua na rane Bakovi Dagi.

²³⁻²⁴*E Gaius i talo rike a haro kamumu ne mua. I matakari kamumu iau, turana e huriki ri leho na lotu, na ruma vona. E Erastus, a bakovi ni matakari a tava na tanga dagi, rua e turane hita e Kuartus, ru talo rike a haro kamumu ne mua.

A Ngava ni Vakabagetu

²⁵*A Vure i tahoka a nitora ni vakatora a niluhoi ne mua, i manga a Velenga Kamumu a taki mua vona na tahuna a vara mua ne Isu Kristo. Na pida i kupo hateka a Velenga Kamumu iea i tabuli kapiloho. ²⁶Pali ngane i bele kavakava. A ngava ne huriki a propet hosi ni taki tala ngane, e huriki na tanga lobo ri longo a

* **16:19:** Rom 1:8; 1Ko 14:20 * **16:20:** Vuh 3:15 * **16:21:** Apo 16:1-2; 19:22; 20:4 * **16:23-24:** Apo 19:22; 1Ko 1:14 * **16:25:** Rom 1:5; Epe 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Velenga Kamumu, a vuhuna a Vure ra i mahuri vakaroro i taki ge bele mavonga, e huriki ri gi luhoi tora ia, ri gi longototoa.

²⁷ A Vure i taku kunana, i tahoka a lohokanga lobo. E Isu Kristo ge rata hita si gi kavurikea vakaroro. I muholi.

**A Nitana Vure
Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy,
Joshua, Ruth, Jonah, and the New Testament in the
Bola language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Bola long
Niugini**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bola

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

2dc89ad6-982c-53cd-bd40-a3ed17eb8fc7